

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

Čtyři pražské artikuly

Daniel Musil

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem „Čtyři pražské artikuly“ zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svoji diplomovou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni, březen 2017

Daniel Musil

Obsah

I.	Úvod	1
II.	I. Čtyři pražské artikuly v historickém kontextu	3
	II. Boží zákon jako základ husitského právního myšlení	14
	III. Čtyři pražské artikuly	18
	IV. Svobodné kázání božího slova	24
	V. Přijímání pod obojí způsobou	26
	VI. Zákaz světského panování kněžích a nemajetnost církve	30
	VII. Smrtelné a veřejné hříchy	34
	VIII. Reakce na čtyři pražské artikuly. List papežského legáta pro Uhry a Čechy.	38
	IX. Basilejský koncil	42
	X. Právní význam čtyř pražských artikulů	47
III.	Závěr	53

I. Úvod

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolil téma čtyř pražských artikulů, které jsem uchopil, protože studuji obor Právo na Právnické fakultě Západočeské univerzity, zejména s ohledem na právní význam tohoto historického pramene. Ač jsou čtyři pražské artikuly nahlíženy nejčastěji jako dějinný milník vypovídající o historickém dění během husitské revoluce, věřím, že mají významnou hodnotu i jako pramen práva a jsou tudíž pro studium dějin práva dané doby důležité.

Čtyři pražské artikuly však nelze uchopit samostatně a vyjmout je z jejich historického kontextu. I proto se ve své diplomové práci věnuji událostem, které jejich přijetí předcházely, počátky husitství a jeho raným vývojem, a rovněž také bezprostřední reakci, kterou ještě v roce 1420, tedy v tom samém roce, ve kterém byly čtyři pražské artikuly přijaty, vyvolaly. Za nezbytné považuji rovněž shrnutí toho, jak husité pohlíželi na právo, a to jak na právo pozitivní, tak na právo přirozené.

Husitské učení se jako celek opíralo především o boží zákon, čímž se ve své práci zabývám v samostatné kapitole. Teorie o božím zákoně ovlivnila to, jak husité právo vnímali, i to, jak nahlíželi na právní normy. Proto jsem její osvětlení zařadil ještě před samotný výklad o čtyřech pražských artikulech.

Po úvodních kapitolách, ve kterých se věnuji jak historickému kontextu, tak husitskému pojetí práva, jak už bylo řečeno, se zabývám čtyřmi pražskými artikuly. V jedné kapitole se zabývám tím, jak byl tento husitský program, za který byly artikuly považovány, přijat, co jeho přijetí provázelo, a jak jednotlivé husitské frakce přikládaly různou důležitost jednotlivým článkům. Poté v následujících čtyřech kapitolách osvětluji obsah každého z artikulů, přičemž se snažím vyzdvihnout i jejich právní význam. I přesto, že se čtyři pražské artikuly nestaly součástí pozitivního práva, jsou z právního hlediska velmi zajímavé. Kupříkladu v článku věnovaném svobodě kázání božího slova je možné spatřovat moderní požadavky po svobodě slova, i když ve své době samozřejmě husité o svobodě slova v takovém rozsahu, jak ji známe dnes, neuvažovali.

Co se týče pramenů, které jsem při své práci využíval, vyzdvihnul bych zejména díla českého historika Prof. PhDr. Petra Čorneje, DrSc., historika Prof. PhDr. Františka Šmahela, DrSc. a právního historika doc. JUDr. Jiřího Kejře,

DrSc., která mi byla skutečně cennými zdroji informací, a proto jsem čerpal hned z několika děl každého z autorů. Z historických pramenů jsem shledal velmi přínosné studium díla Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě Františka Palackého, Kroniky husitské Vavřince z Březové a Husův spis O církvi. Studoval jsem i díla právních teoretiků a historiků konce 19. a 1. poloviny 20. století. Významným zdrojem informací pro mě byly knihy českého historika přelomu 19. a 20. století Prof. PhDr. Josefa Pekaře či český překlad díla K dějinám husitství Friedricha von Bezolda.

V Plzni, březen 2017

Daniel Musil

II. I. Čtyři pražské artikuly v historickém kontextu

Husitství se stalo významným milníkem našich dějin. Tento jedinečný fenomén z počátku 15. století v sobě spojoval snahy kazatelského hnutí, které usilovalo o formování věřících v evangelickém duchu, o celkovou nápravu křesťanské společnosti, návrat k její prapůvodní podobě, o reformu, jejíž program byl inspirován zejména učením Johna Wyclifa a pro níž se vžil symbol kalicha, neboť husité mimo jiné usilovali o obnovení přijímání pod obojí způsobou.¹

Husitství v našich zemích bylo vyvrcholením rozpolcení evropského křesťanstva, které nastalo roku 1378. Společenské bouře, které rozdmýchalo papežské schizma, byly u nás umocněny i tím, že v roce 1378 umírá král a císař Karel IV, který byl označován za panovníka církvi přejícího.² Jeho nástupce Václav IV. se nezdálo dostávat do konfliktu s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna, což jen umocňovalo a zviditelnilo napětí mezi světskou a duchovní mocí. Agónii vzešlou ze zápasu o převahu jedné z těchto dvou ústředních sil bolestně prohlubovaly morové i jiné epidemie působící značný úbytek obyvatelstva, monetární krize, střety s muslimy na evropském jihovýchodě a v neposlední řadě i dlouhodobé vojenské konflikty, které Evropu v té době sužovaly. Tyto krize se s malým zpožděním, avšak v kumulované podobě, odrazily i na situaci v našich zemích, v historickém i politickém jádru Koruny české, které kromě Čech a Moravy tvořilo i Slezsko, Horní a Dolní Lužice, Braniborsko a vévodství lucemburské.³ České země se ocitaly ve složité době, která přinášela mnohé otázky a pochybnosti v do té doby uznávané autority. Toto období nejistoty a společenského napětí se stalo živnou půdou pro vzrůstající revoluční tendence.

V takové situaci přirozeně vycítily i nižší stavy příležitost bojovat o své místo na slunci. Koruna česká se otrásla v základech. Důsledkem bylo narušení do té doby vyvážené mocenské osy král – vysoká šlechta – církve. Neutěšená situace kolem českého trůnu dosáhla svého vrcholu, když 20. srpna 1400 porýnští kurfiřti zbavili Václava IV. titulu krále Svaté říše římské. Jeho nevlastní bratr,

¹ ČORNEJ, Petr. Husitství a husité ve východních Čechách. In: FROLÍK, Jan [ed.]. Jan Hus. Husitství a východní Čechy. Příspěvky z konference. Chrudim 16. – 18. 9. 2015. Chrudim: Město Chrudim, 2015, s. 5. ISBN 978-80-906318-0-9.

² BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově. 1378-1415*. Praha: J. Laichter, 1947. s. 231.

³ ČORNEJ, Petr. Reforma a revoluce (1402-1437). In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 11. ISBN 978-80-7422-277-1.

uherský král Zikmund, již 6. března 1402 vydal příkaz k Václavovu zajetí s údajným záměrem přimět bratra znovu získat ztracenou korunu, což byla však utopická myšlenka. Zikmundovi se však ve Václavově nepřítomnosti nepodařilo ovládnout Korunu českou a komplikovaná situace v Uhrách ho brzy donutila se soustředit výhradně na tamní dění. Poté, co se Václav IV. vrátil do českých zemí, snažil se narovnat vztahy s vysokou šlechtou. Za tímto účelem jí svěřil výkon práva a zajišťování bezpečnosti v krajích. Sám přitom spoléhal na loajalitu dvora a na královská města. V této době vzrůstala kriminalita, stále častěji se objevovaly případy násilného mimosoudního vyřizování sporů, rostla aktivita loupeživých skupin, na jejichž činnosti mnohdy šlechta profitovala. Klesala těžba stříbra v kutnohorských dolech i hodnota pražského groše. Měna oslabovala i díky propadu daňových výnosů a dalších příjmů, neboť křesťanská víra neuznávala inflaci.⁴ Zikmund se však dostává k moci ve chvíli, když se v roce 1410 uvolňuje císařská koruna. Po dohodě s Václavem IV. se Zikmund stává císařem Svaté říše římské, císařem cílevědomým, který byl připraven na nezbytné církevní reformy, jež by odstranily papežské schizma, obnovily jednotu křesťanstva, vzkřísily církev a vyřešily problematickou situaci v Čechách.⁵ O desetiletí déle v roce 1420 byl Zikmund korunován i českým králem. Tím se ale dostáváme v čase příliš dopředu, je třeba se vrátit k počátkům husitského hnutí. Ve své práci se chci zabývat husitstvím jako myšlenkovým hnutím, které formovalo i právní vědomí a právo té doby jako takové. Pro tyto účely je důležité zmínit, co husitskému hnutí předcházelo, z jakých poměrů vzešlo, co bylo jeho příčinou, na co reagovalo.

Již v průběhu prvních let 15. století se v prostředí pražské univerzity začalo formovat z iniciativy mistrů a bakalářů českého národa reformní husitské hnutí. Mezi učenci brzy zaujal vůdčí postavení Jan Hus. Ve shodě s ideovým vzorem hnutí – učením myslitele Johna Wyclifa – kázali husité důsledné následování božího zákona, který měl být jako hlavní norma křesťanského života zárukou obnovy fungujícího řádu, a tedy i návratu církve k původnímu apoštolskému vzoru.⁶

⁴ ČORNEJ, Petr. Reforma a revoluce (1402-1437). In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 12. ISBN 978-80-7422-277-1.

⁵ tamtéž s. 20.

⁶ tamtéž, s. 17.

Bylo by chybou považovat husitské hnutí za náboženský boj úzké skupiny lidí. Naopak. Už samotné označení „*husité*“ má svoji historii, která vyvrací pojmání hnutí pouze jako jakési „*politicky-osudové*“ společenství. Ve své době bylo totiž spíše označením posměšným, kterým odpůrci hnutí označovali své nepřátele bez ohledu na jejich názorové rozdíly. Pro účely studia a bádání je však užívání tohoto pojmu jednodušší.⁷

Husité se zdaleka neomezovali pouze na otázky náboženské, ty se staly „odrazovým můstkem“ pro myšlenky celkové obrody společnosti, změny etických, společenských norem a dokonce i právního myšlení. Stejně tak ho nelze považovat za ideologický směr jedné skupiny, jednoho stavu. Přívržence husitství bylo možné najít napříč stavy, i proto nebylo jednolitým myšlenkovým a politickým směrem. Střetávaly se v něm mnohé protichůdné ideje, jednotliví příslušníci hnutí sledovali vlastní zájmy a cíle. Abychom dokázali proniknout do problematiky přijetí a dopadu čtyř pražských artikulů, je nutné se zabývat i dobou, ve které tento dokument vznikl. Společnost na počátku 15. století byla zcela odlišná od té dnešní. Člověk byl více než dnes závislý na rozmarech přírody, žil na menším prostoru – jeho „svět“ vymezovaly hranice města či cesta z usedlosti na trh. Řekli bychom, že život běžného člověka byl v mnohém omezován. Z právního hlediska netvořil omezující limity geografický prostor, ale stavovské rozčlenění společnosti.⁸

„Každý stav měl své zvláštní právo, jež bylo vyhrazeno jen jemu a na jehož výhodách se nemohl podílet člen jiného stavu. Různost společenských stupňů přinášela samozřejmou přednost příslušníku vyššího stavu před níže postavenou osobou, ale existovalo i jiné rozlišení dané přímo vnějšími znaky.“⁹ Těmito vnějšími znaky byly zpravidla různá práva a povinnosti. Kupříkladu příslušníkům nižších stavů nepříslušelo nosit honosný šat apod. Stavovská nerovnost předurčovala i míru politických práv.¹⁰

Jak je patrné, společnost 15. století žila v hranicích pevně stanoveného řádu. Každý jedinec měl od svého narození jasně definované místo a bylo velmi obtížné tento stav měnit. Předurčení, stálost a neměnnost poměrů, nemožnost

⁷ ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000. s. 124. ISBN 80-7203-261-5.

⁸ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 34-35. ISBN 11-085-84.

⁹ tamtéž, s. 35.

¹⁰ tamtéž, s. 35-36.

jedince s danou situací cokoliv dělat vedla přirozeně k sociálnímu napětí a touze po změně. Nedá se však říci, že by takové společenské nálady nutně předznamenávaly vznik revolučních hnutí. Pokud to zobecníme, vedla tato situace k rozvoji dvou hlavních směrů. Kromě již zmíněných silících projevů nespokojenosti a odporu se ve společnosti utvářela skupina lidí pasivních, odevzdaných osudu, věřících v neměnnost systému.¹¹

Dá se říci, že po celý středověk se společenské uspořádání odvíjelo od teorie „trojího lidu“, která předpokládala, že křesťanská společnost je rozdělena trvale do tří skupin – duchovní složky, světské složky a obecného dělného lidu. Tato myšlenka byla podporována i církví, neboť křesťanská morálka kázala, že toto dělení je stvořeno a řízeno Bohem. Úlohou panovníka a církevních představitelů, tedy papeže a dalších reprezentantů církevní správy, bylo udržet tento stav, a tím i společenský pořádek. Již od konce 13. století ale toto schéma přestávalo být aktuální.¹² Církev se však snažila udržet svoji vševládnou autoritu. „Téměř po celý středověk působila církevní nauka jako základní faktor determinující rozvoj světového názoru, vzdělanosti a nakonec i svědomí. K ohraničenému prostoru pro pohyb jednotlivce, k vytčenému místu ve společnosti a k vymezenému životnímu stylu přistoupilo tak i vyměření přesných mezí pro duchovní rozmach člověka.“¹³

Ačkoliv husitství usilovalo o návrat společnosti k ideji vševládnoucího božího zákona, a tudíž nebylo zaměřeno proti myšlence trojího lidu, ve skutečnosti způsobilo husitské hnutí hluboké společenské proměny, přičemž řada z nich měla trvalé následky. Panovník od dob husitských válek až do konce středověku soupeřil o moc se zemskými stavy, církev přišla o rozsáhlý majetek, některé církevní instituce dokonce o veškeré jmění, které již nezískaly zpět. „Trvalým důsledkem husitské revoluce bylo i zakotvení dvou nových stavovských korporací v politickém systému – měst a nižší šlechty.“¹⁴

Odchytky od tradičních idejí a dogmaticky stanovených věroučných zásad církve byly nežádoucí, neboť odchýlení se představovalo mimo jiné i značné

¹¹ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 36. ISBN 11-085-84.

¹² ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 18-19. ISBN 978-80-7432-007-1.

¹³ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 36. ISBN 11-085-84.

¹⁴ NOVOTNÝ, Robert. Prostor a společnost. In: In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 151. ISBN 978-80-7422-277-1.

riziko spočívající v prohlášení řečníka za kacíře. Odpor proti církvi a kacířství přitom nebyl výsadou vrstvy nejchudších, tedy nejnižších stavů, jak se dříve věřilo. Mezi podezřelými i stíhanými byli šlechtici, zámožní měšťané se svými rodinnými příslušníky či významní patricijové mající svůj podíl i na vládě ve městech.¹⁵ Veřejně projevovaný nesouhlas s katolickou církví přitom mohl „pachateli“ přivodit značné nesnáze spojené dokonce s ohrožením jeho náboženských a lidských práv, a nejen jeho. Klatba zbavovala člověka náboženských práv i společenských privilegií. Vyhlášení interdiktů nad obcí, ve které měl proklatý jedinec své bydliště, v jehož místě stále setrval, znamenalo, že se v obci nesměly konat bohoslužby, křty, uzavírat manželství, ani se nesmělo pohřbívat. Účelem takového institutu bylo donutit jedince, aby své bydliště opustil a zabránil tak tomu, aby za něj trpěli druzí. Měl se dostavit k soudnímu řízení, které bylo vedeno v Římě.¹⁶

Pro husitské hnutí je rozpor s církví typický. Ačkoliv je katolická víra základem husitského myšlení, odborníci hovoří o prakticko-etickém pojetí víry.¹⁷ Jak myšlení samotného Husa, tak základní ideje celého husitského hnutí se od běžných názorů středověkého katolicismu lišily. Zatímco středověký katolicismus považoval víru za činnost, která utvrzovala a respektovala feudální uspořádání společnosti, husitské pojetí víry bylo opačné. Víra byla chápána jako sociální program směřující právě proti feudálnímu uspořádání.¹⁸

Husité považovali panující církve za produkt světského světa, tedy neodvozuující svůj původ od Boha. Takovou autoritu neuznávali. Věřili, že při výkladu písma by měl „vůdcem býti vlastní prostý smysl písma, bez překrucování pomocí vlastního smyslu neb nenáležitých proroků k místu a času obracení, neboli jiným slovem, *zdravý rozum lidský*.“¹⁹ Radikální stoupenci husitství později zavrhovali celou vnější formu církevního života a označovali ho dokonce za „padělek“ a církevní představitele za antikristy.²⁰

K ostré kritice církve a církevních představitelů se uchýlil Jan Hus ve svém spisu *O církvi*, kde kritizoval církevní hodnostáře nežijící dle božího

¹⁵ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 36-37. ISBN 11-085-84.

¹⁶ KEŘKOVSKÝ, Pavel. *Husitské století a naše doba*. Praha: Českobratrská církev evangelická, 2016. s. 10. ISBN 978-80-87098-58-5.

¹⁷ KALIVODA, Robert. *Husitské myšlení*. Praha: Filosofie, 1997. s. 45. ISBN 80-7007-098-6.

¹⁸ tamtéž, s. 44-45.

¹⁹ TOMAN, Hugo. *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1898. s. 43.

²⁰ BEZOLD, Friedrich von. *K dějinám husitství*. Praha: Josef Pelcl, 1914. s. 17.

zákona a kde také psal, že „věrní křesťané, kteří skutkem naplňují přikázání Boží jsou velicí v svaté církvi Boží, kdežto představení preláti, kteří ruší přikázání, jsou nejmenší. A jsou-li předzvěděni, nebudou v Božím království. Ať tedy zrudnou studem učedníci antikristovi, kteří žijí v rozporu s Kristem a tvrdí, že jsou největšími v svaté církvi Boží a veřejně nazývají zpupné, kteří se vmohli lakotou a světskou nadutostí, hlavami a tělem svaté církve, ačkoli podle Kristova evangelia se mají nazývat nejmenšími.“²¹ Nebo dále: „Ať tedy každý kněz dbá o to, zda dobře přistoupil čist od zločinu s upřímným úmyslem ke cti Boží a k prospěchu církve, a zda žije hodným životem pohrdaje světskými poctami a ziskem světa. Neboť jinak je prolhaným antikristem a čím vyšší má úřad, tím větším je antikristem.“²²

Je třeba říci, že na počátku 15. století, tedy v „předvečer“ husitské revoluce symbolizovala církev pro nespokojený lid především rozvrat, kterým trpěla, a rovněž nahromaděné bohatství, které vzbuzovalo sociální napětí. Zlost a první vlny revolučních bouří se prvotně obracely proti klášterům. Ty v minulosti představovaly střediska kristianizace země. Problémem ale nebyly jen kvůli tomu, že byly symbolem katolické víry. Vždyť ta tvořila nedílnou součást každodenního života společnosti. Terčem útoku byl především blahobyť a hojnost. Kláštery bývaly centry feudálních panství, spadaly pod ně celé vesnice s poddanými, mlýny, honitbami, rybníky apod. Kromě rozporu náboženských idejí, který je v souvislosti s husitskými bouřemi vyzdvihován, rostlo i sociální napětí vzniklé v důsledku rozporu bohatých majících veškerou moc a poddaných, kteří byli ovládáni. Ve společnosti byl proto idealizován pohled na první staletí křesťanského života. Vzrůstaly tendence nabádající k návratu k prvotní církvi.²³

Proti blahobytu církve vystupovala i šlechta, proti jejímuž smýšlení bylo především církevní vlastnictví půdy. Půda představovala nejenom užitky z jejího výnosu, ale především i politickou moc. S půdou souvisela vrchnostenská práva nad lidmi, kteří na půdě žili, tedy kromě základu majetku i podíl na politických právech. Církevní statky představovaly pro šlechtu nepříjemnou konkurenci. Proto s počátkem husitské revoluce docházelo ke značným posunům ve vlastnictví

²¹ HUS, Jan. *O církvi*. Praha: Československá akademie věd, 1965. s. 49.

²² tamtéž, s. 81.

²³ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 47-48. ISBN 11-085-84.

půdy. Noví majitelé, především z řad šlechty, se ujímali rozchváceného církevního majetku.²⁴

Husitství však nezavrhovalo panství ani vlastnictví majetku. Husitské myšlení bylo postavené na tom, že kdo je bez hříchu, má právo i na vlastnictví. Etická podmíněnost vycházela z víry v boží zákon, který má v husitském pojetí nejvyšší slovo v otázkách víry i každodenního života. Husité však viděli v církvi instituci páchající nepravostí, z mnohých jmenujme například svatokupectví, a proto neměla na svůj majetek právo. Husité proto chápali jako nezbytné, aby byla provedena sekularizace církevního majetku.²⁵

Jak už bylo řečeno, pro husitské hnutí bylo typické, že příslušnost k hnutí nebyla doménou jediné společenské vrstvy, ba naopak. Nejvýraznějším rysem husitství je, že se do společenské koalice spojovaly na jedné straně nejrozličnější stavy – měšťané, sedláci, panoši, rytíři, apod.²⁶ Čornej při svém zhodnocení situace husitství ve východních Čechách rovněž uvádí, že již v polovině roku 1421 zahrnovalo husitské společenství všechny tři stavy – tedy vysokou šlechtu, nižší šlechtu, a královská (nebo věnná) města. Tedy ani v této oblasti nebylo hnutí názorově a zájmově homogenní.²⁷

O husitském hnutí se dá hovořit tedy jako o společenské síle. Krom toho, že muselo husitství svými idejemi zaujmout širé vrstvy, bylo třeba najít i prostředky, cesty, jakými bylo možné přenést myšlenky z univerzitního prostředí do městského prostředí a dále. Je důležité říci, že dokud husitští přívrženci nepřekročili to, co bylo pro církev neúnosné, mohli k šíření idejí využít kazatelen. „Pokud kritika zjevných prohřešků, spojená s apelem na mravní očistu a zniternění víry, nepřekračovala církví tolerovanou mez, mohla v poměrně širokém rozsahu využívat kazatelen, jediného soudobého prostředku hromadné agitace a publicistiky, který ve věku orální kultury předjímal funkci denního tisku. Při nejedné synodě duchovenstvo dostávalo příkazy v tomto duchu postupovat. Ještě v říjnu 1407, kdy arcibiskup podruhé svěřil úlohu synodálního kazatele Janu

²⁴ tamtéž, s. 60.

²⁵ VALEŠ, Václav. *Historie církevního majetku v českých zemích*. In: KŘÍŽ, Jakub; VALEŠ, Václav. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 9. ISBN 978-80-7400-472-8.

²⁶ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 59-60. ISBN 11-085-84.

²⁷ ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité ve východních Čechách*. In: FROLÍK, Jan [ed.]. *Jan Hus. Husitství a východní Čechy. Příspěvky z konference. Chrudim 16. – 18. 9. 2015*. Chrudim: Město Chrudim, 2015, s. 10. ISBN 978-80-906318-0-9.

Husovi, nalezneme ohlas jeho kritického vystoupení proti mravně narušeným kněžím v závěrečném výnosu.“²⁸

Jak jsme již zmiňovali, husitské hnutí nebylo doménou jediného stavu. Právě koalice různých stavů představovala jednak značnou vojenskou převahu, sílu, která mohla působit státoprávní a politické změny, jednak ale také velkou slabinu, neboť různé stavy měly protichůdné zájmy a sledovaly jiné cíle. Mezi stavy, které stály na jedné straně, docházelo k politickým a ekonomickým rozepřím.²⁹ Tyto vnitřní rozboje přirozeně znesnadňovaly společný postup, vytvoření jediného programu, kterým by se celé hnutí řídilo a za jehož hodnoty by bojovalo. To často vedlo i k roztříštěnosti cílů a hodnot.

Tyto rozepře se prohloubily později nedlouho po Husově smrti, kdy se husitské hnutí rozdělilo na dva základní husitské směry. Dnes o jednom z nich hovoříme jako o směru umírněném a o druhém jako o radikálním. Umírnění byli zastoupeni především učenici z pražské univerzity a pražskými kněžími. Hlavními představiteli radikálů byli táborští kněží podporovaní venkovskými stoupenci husitství.³⁰ Čornej zmiňuje krom pražského a táborského svazu ještě třetí křídlo husitského hnutí, a to východočeský (sirotčí) svaz, který byl politicky radikální, ale nábožensky umírněnější, což tvořilo de facto opak svazu táborského.³¹ I toto rozdělení je poměrně obecné, neboť i uvnitř těchto směrů existovaly menší podskupiny mající vlastní zájmy a usilující o vlastní cíle. V zásadě lze ale říci, že radikální hnutí směřovalo k úplnému oddělení od církve, vytvoření vlastní organizace nezávislé na katolické církvi, zatímco umírnění věřili v opětovné spojení s církví.³²

O dělení husitského hnutí a vnitřních sporech psal i Palacký, který zdůrazňoval, že krom neshod v otázkách náboženských hrály významnou roli i zásady politické. „Také mezi husity viděli sme hned od prwopočátku dělati se rozdily a strany, které jen proti společným nepřátelům pomáhaly sobě wzájemně, ale mezi sebau tak nesworny byly, že w nedostatku wálek zahraničních strojily

²⁸ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 1. Doba vymknutá z kloubů*. Praha: Karolinum, 1995. s. 404. ISBN 80-7184-073-4.

²⁹ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 59-60. ISBN 11-085-84.

³⁰ tamtéž, s. 89.

³¹ ČORNEJ, Petr. Husitství a husité ve východních Čechách. In: FROLÍK, Jan [ed.]. *Jan Hus. Husitství a východní Čechy. Příspěvky z konference*. Chrudim 16. – 18. 9. 2015. Chrudim: Město Chrudim, 2015, s. 11-12. ISBN 978-80-906318-0-9.

³² KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 88. ISBN 11-085-84.

wálky domácí. Dělidlo stran a rot bylo, jakož sme již vyložili, netoliko wyznání církevní, ale také zásady politické, zbudivši zápas mezi šlechtou feudální a odvěkou demokracií w Čechách.“³³

Umírnění husité si dokonce ponechávali otevřené dveře k jednání s katolickou církví, když se drželi jedné ze základních katolických zásad, dle které to, co neupravovalo Písmo svaté, se řídilo starodávnými církevními obyčejí, které v té záležitosti pak měly váhu zákona. Takovéto ústupky přirozeně usnadňovaly pozdější opětovné spojení s katolickou církví.³⁴ „V sázce nebylo nic menšího než porážka největšího apokalyptického nepřítele, dosažení dokonalosti a spásy, přeměna společenského uspořádání, zničení starých a zavedení nových pořádků. K naplnění těchto cílů měly sloužit účinné nástroje a zbraně: na prvním místě přijímání z kalicha a řádná úcta k eucharistické svátosti, dále pronášení a naslouchání kázání, napodobování života Krista a apoštolů, duchovní boj, ale v případě potřeby, která přicházela čím dál častěji, i boj fyzický.“³⁵

Postupně se jednotlivé větve husitství navzájem vzdalovaly, což vedlo zejména ke ztížení diplomatického jednání s protistranou. „Tábor se stal pojmem pro politický směr revoluce, pro zdatnou vojenskou sílu a také pro závažný duchovní výboj. Je vhodné si to uvědomit, kdykoli mluvíme o husitském Táboru. V něm se spojily hlavní představy a naděje lidového radikalismu, aby se proměnily aspoň nakrátko v realitu. Období prvotního táborství po obsazení hradu Hradiště a zbytků podhradní výstavby, které zbyly po starším osídlení, znamenalo vrchol úsilí o novou společnost. Na tom nic nemění postupné oslabování ideí, jak je přinesla příští léta, ani konečná porážka, kterou dovršily Lipany.“³⁶

Rozdíly a rozpory v husitském hnutí se přirozeně promítly i do pojetí základního kamene husitství – programu čtyř pražských artikulů. Ty představovaly shrnutí základních husitských požadavků. Jednalo se o požadavky natolik obecné, že byly vlastní všem příslušníkům husitského hnutí, ačkoliv ne

³³ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka 2., od roku 1424 do 1439*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1851. s. 169.

³⁴ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka I., od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1850. s. 232.

³⁵ CERMANOVÁ, Pavlína. Husitský radikalismus. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 84. ISBN 978-80-7422-277-1.

³⁶ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 89. ISBN 11-085-84.

všichni je stejně vykládali a ne všichni se s jejich rozsahem plně ztotožňovali. Čtyři pražské artikuly požadovaly svobodné kázání slova božího, přijímání pod obojí, odnětí církevního jmění související se světským panováním církve a trestání veřejných hříchů. Ačkoliv se tendence k formulaci požadavků objevovaly již v raných letech hnutí, k masovému rozšíření došlo až v červenci 1420. Zásahu na plném znění měli pražští mistři, což dokládá, že byly přijatelné i pro umírněný směr husitského hnutí. Táborité ve svém učení zdůrazňovali především článek týkající se trestání smrtelných a veřejných hříchů a de facto ve všech formulovaných požadavcích byli radikálnější. Důsledkem byly rozdílné interpretace, šíření různého znění artikulů (některé verze měnily i pořadí článků dle toho, které články byly důležité v očích mluvčího) a konečně i neexistence oficiální závazné verze. Neshody v základním programu byly výraznou slabinou husitského hnutí. Znesnadňovalo to zejména jednání s protistranou – s církví. Přitom hlavním zájmem husitů bylo, aby církev artikuly přijala. Pokud se však jednotlivé směry husitského hnutí nedokázaly shodnout na závazné podobě čtyř pražských artikulů, přinášelo to obtíže. „Někdy bylo výhodné nevázat se na neměnný text. Bylo možno zdůraznit různé aspekty podle toho, komu bylo svolání určeno a kdo měl být získán jako partner pro vyjednávání. Nicméně ve chvílích zásadových rozhovorů, v obratech vnitřní i mezinárodní kontroverze a zejména tváří v tvář zkušeným a obratným diplomatům koncilu se nejednotné znění i difference ve výkladu ukázaly jako značná slabina.“³⁷

Takovým jednáním bylo kupříkladu jednání v Basileji, kdy bylo na základě listu z 15. října 1431 Čechům nabídnuto hájit husitské učení. Jednalo se o převratný krok ze strany církve, která do té doby vystupovala jako svrchovaný subjekt. Najednou nebyla soudcem, ale partnerem v jednání. Po dlouhých jednáních bylo sjednáno, že „soudcem“ ve sporu o čtyři pražské artikuly bude zákon boží, což by se dalo považovat triumf husitské ideologie.³⁸ „Jeden z hlavních husitských vůdčích principů, zákon boží, který znamenal v husitské ideologii ústřední veličinu, ať šlo o hodnoty náboženské či právní, byl uznán v plné ideové závažnosti jako podklad pro nadějně budoucí dohody o přípustnosti husitského programu čtyř artikulů i z hlediska církve.“³⁹

³⁷ KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. s. 95. ISBN 11-085-84.

³⁸ tamtéž, s. 95-97.

³⁹ Tamtéž, s. 97.

Jak již bylo nastíněno, nelze se na husitské hnutí dívat pouze jako na směr náboženský. Když se budeme husitstvím zabírat v historickém kontextu a společenských souvislostech, vyvstane především prosazování moderních myšlenkových hodnot, které započalo novou myšlenkovou éru, zahájilo první vlnu epochy reformace a zároveň se stalo i produktem rozkládajícího se feudalismu.⁴⁰ „Uznávajíce, že moderní myšlenkové hodnoty se rodí v měšťanském husitismu ve zcela nemoderní podobě, že vznikají jako produkt přizpůsobení křesťansko-supranaturalistických ideálů a teologických principů sociálním potřebám pokrokových společenských sil a jejich protifeudálnímu boji, musíme na základě předcházejícího výkladu stejně rozhodně odmítnout i pokusy zařazovat husitství na základě zveličení a zkresleného výkladu jeho „katolických prvků“ do feudálního středověku, přiřazovat je k feudálně katolické ideologii.“⁴¹

⁴⁰ KALIVODA, Robert. *Husitské myšlení*. Praha: Filosofia, 1997. s. 44. ISBN 80-7007-098-6.

⁴¹ tamtéž, s. 45.

II. II. Boží zákon jako základ husitského právního myšlení

Ač je husitství nejčastěji považováno za hnutí ideologické, náboženské, je třeba na něj nahlížet i ze širší perspektivy. Vždyť přívrženci husitství, kteří byli mistry na pražské univerzitě, při hledání opory pro kritiku tehdejšího stavu církve a jejího panství vytvářeli teoreticky propracované nauky, které se svými obsahy dotýkaly otázek jak teologických a filozofických, tak i politických a státoprávních. Husitské nauky vynikaly důkladným vědeckým propracováním. Myšlenky hnutí nebyly tedy pouze abstraktní, opíraly se o reálný základ a objasňovaly každodenní realitu života. V teoretických úvahách husitských mistrů se projevovaly snahy o politické pochopení právního života. Kejř uvádí, že krom Wycliffa, čerpali husitští mistři v otázkách státoprávních a etických a otázkách práva a spravedlnosti i z klasického učení Aristotela. Nelze tedy říci, že by husitské právnícké myšlení bylo ve všech směrech původní, společenský dosah a zaměření proti církevnímu panství mu však dalo nový politický rozměr.⁴²

Husitští mistři nebyli první, kteří by spatřovali úzké spojení mezi teologií a právem. Ani scholastické literatuře nebyl tento vztah cizí, ba naopak. Scholastičtí učenci se zabývali kanonickým právem, jeho dějinami a vývojem názorů na církevní instituce, což nebylo nijak zvláštní, neboť obojí bylo vytvářeno církví a pro její potřeby. Nicméně hranice mezi oběma světy – tedy mezi právními předpisy a odpovídajícími teoretickými naukami – se často smývaly. „Typicky se tato nevyhraněnost „oborů“ projevila ve velmi rozšířeném a právě pro praxi velmi významném druhu literatury, totiž v příručkách pro zpovědní praxi a duchovní správu, tzv. Summae confessorum, nebo Summae de casibus conscientiae, v nichž bylo podáváno poučení o všech životních vztazích a aspektech jak morálních, tak i právních.“⁴³

Na tomto místě bych zmínil i postavu Jana Husa, který nebyl právníkem, ale jako typický univerzitní učenec té doby byl vzdělaný v kanonickém a římském právu, o čemž svědčí i mnohé odkazy v jeho dílech. Jeho zájem o právo však musel být prohlouben i vzhledem ke konfrontacím s církevními autoritami, do kterých se dostával a ve kterých bylo studium platného práva nutností. Kejř udává, že krom Písma, které bylo pro celé husitské hnutí právním pramenem

⁴² KEJŘ, Jiří. *Stát, církev a společnost v disputacích na pražské univerzitě v době Husově a husitské*. Praha: Československá akademie věd, 1964, s. 4-7.

⁴³ tamtéž, s. 9-10.

s nejvyšší prioritou, se v Husově díle objevují odkazy na Gratiánův dekret, kompendium církevních předpisů vydané před rokem 1140, a v menší míře na papežské zákoníky. Hus komentoval často domácí právo. Kritizoval pochybná soudní rozhodnutí, polemizoval o odúmrtním právu vrchnosti a morální nedokonalosti vžitých právních institucí, odmítal lichvu, u soudu proti poddaným kritizoval podjatost soudců a v neposlední řadě se zajímal i o oblast trestního práva. Směrodatný pro něj vždy byl mravní a etické aspekt.⁴⁴

Husitské právní myšlení nachází svůj základ v institutu „*božího zákona*“. Ten je v husitském učení ztotožňován s pravdou boží existující před stvořením světa, pravdou, která je obsažena v Bohu. Podle Husa byl boží zákon nejvyšší normou života jednotlivce i celé společnosti. Na rozdíl od současného pojmání pravdy jako individuální pravdy či konsensu společnosti vyjadřovala pravda dle Husa snahu dobrat se k původnímu smyslu Bible a víry.⁴⁵ Ještě před rozborem božího zákona v husitském pojetí je nutné říci, že za nositele správného výkladu božího zákona se pokládali krom husitů i katolíci. Boží zákon znamenal v očích obou protistran závazné principy víry i náboženství. Samozřejmě se výklad obou lišil.⁴⁶

Husitské myšlení o božím zákoně je pro současné právní historiky významné i z toho hlediska, že boží zákon nebyl pouze normou sociálně etickou, ale i dobovým měřítkem práva a spravedlnosti. V jeho světle byly posuzovány platné právní normy. Boží zákon jako ztělesnění boží vůle byl přirozeně dokonalý, což při srovnávání s platnými právními předpisy a právní praxí tvořilo půdu pro kritiku existujícího stavu. Zatímco ve svých počátcích husitská nauka nepopírala užitečnost a potřebu světských právních norem, důsledné následování myšlenky božího zákona jako vedoucího principu ve společnosti brzy situaci vystupňovalo. Kejř odkazoval na Jakoubka ze Stříbra, který hlásal radikální teorii, že pouze Bůh může být zdrojem veškerého práva.⁴⁷ O tom, že pouze Bůh a boží zákon je zdrojem veškeré pravdy pojednává Jan Hus ve svém spisu O církvi: „Je zřejmé, že nikdo není vázán věřit něco, leč co jej Bůh nabádá věřit. Avšak Bůh nenabádá člověka, aby věřil něco nepravdivého, i když příležitostně někdy vzniká

⁴⁴ KEJŘ, Jiří. *Z počátků české reformace*. Brno: L. Marek, 2006. s. 95-97. ISBN 80-86263-81-9.

⁴⁵ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 94-95. ISBN 978-80-7432-007-1.

⁴⁶ tamtéž, s. 248.

⁴⁷ KEJŘ, Jiří. *Stát, církev a společnost v disputacích na pražské universitě v době Husově a husitské*. Praha: Československá akademie věd, 1964, s. 10-13.

něco dobrého z falešné víry, a Bůh nabádá k podstatě činu. Ale Bůh nenabádá člověka tak, aby byl klamán.“⁴⁸

Nelze však hovořit o tom, že by husitští učenci odmítali existenci právního řádu. I Hus si byl vědom, že společnost potřebuje závazné právní normy, aby mohla fungovat, věřil, že právní normy jsou základem uspořádané společnosti. Usiloval však o to, aby právní systém nepocházel od lidí, nebyl vytvořen lidskými prostředky a ovlivňován – „*ohybán*“ – lidskými zájmy. Dle jeho názoru pouze boží zákon vynikal dostatečnou morální autoritou, která ho opravňovala být zdrojem závazného práva.⁴⁹

To, že boží zákon nebyl pouze teoretickým právním pramenem, dokládá městská kniha kutnohorská, jejíž zápisy se na dvou místech odvolávají na boží zákon jako na směrodatnou, a především závaznou normu.⁵⁰ Tyto případy byly však spíše ojedinělým jevem. Městské orgány dávaly obvykle přednost právu obyčejovému. I v průběhu husitské revoluce se tak v majetkových a dědických záležitostech aplikovaly zásady respektující předrevoluční městské a zemské právo. Do trestního práva prostupovaly náboženské ideje o něco více.⁵¹

Boží zákon byl v husitském výkladu normou veškerého lidského konání, která byla nadřazená civilnímu i kanonickému právu. „*Boží zákon (lex Christi, lex Dei)*, který v sobě slučoval nejvyšší postuláty morální i právní, se dal jen velmi obtížně skloubit s právními obyčeji a normami, jimiž se pozdě středověká společnost řídila. Středověké uvažování propojovalo sice právo, spravedlnost a boží řízení v jednotný celek, přesto však dokázalo rozlišit kategorii víry od kategorie právního pořádku.“⁵²

Pro husity byl klíčový mravní obsah a teologické hledisko, přičemž primárním pramenem zůstávalo Písmo svaté. Zde se dostáváme ke složité otázce, kterou řeší právní systémy po celém světě i v současné době, tedy ke vztahu práva a morálky. Husité se v tomto případě přiklání k morálce, striktně právní přístup je jim naopak cizí. Zatímco dnešní teorie práva říká, že právo je minimum morálky, husité se snažili docílit stavu, kdy právní řád naopak obsáhne maximum

⁴⁸ HUS, Jan. *O církvi*. Praha: Československá akademie věd, 1965. s. 53.

⁴⁹ KEJŘ, Jiří. *Z počátků české reformace*. Brno: L. Marek, 2006. s. 100. ISBN 80-86263-81-9.

⁵⁰ KEJŘ, Jiří. *Právní život v husitské Kutné Hoře. část II*. Kutná Hora: Kuttna, 2002. s. 136. ISBN 80-86406-23-7.

⁵¹ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 363. ISBN 978-80-7432-007-1.

⁵² tamtéž, s. 362.

z morálky. Právo tak v husitském pojetí často splývalo. Snadno se tak do právní oblasti pronikaly subjektivní interpretace.⁵³

Později se boží zákon v rukou radikálních husitů proměnil i v účinný nástroj k vedení vlastní husitské „*svaté války*“. Ve jménu božího zákona se radikálové zbavovali jeho odpůrců, neboť soužití s nimi v jedné obci pro ně bylo nemyslitelné. Krom náboženské nesnášenlivosti řešili radikálové takto i národnostní otázku, tyto dvě záležitosti v jejich boji často splývaly. Boží zákon se stal zbraní proti německým starousedlíkům katolického vyznání.⁵⁴

⁵³ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 362-363. ISBN 978-80-7432-007-1.

⁵⁴ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 4. Epilog bouřlivého věku*. Praha: Karolinum, 1996. s. 47. ISBN 80-7184-073-4.

II. III. Čtyři pražské artikuly

Jak již bylo řečeno, husitské hnutí nebylo homogenní. Existence silného nepřítele v podobě katolické církve však určité sjednocení vyžadovala. Jelikož se obě strany považovaly za jediného nositele správného výkladu božího zákona, byl střet nevyhnutelný. Boje vedené v letech 1419 a 1420 přerostly úroveň českého státu v okamžiku, kdy byla proti husitům vyhlášena kruciáta. Přitom už v roce 1419 ustupovaly pacifistické tendence v husitském hnutí do pozadí a do popředí se naopak dostával bojovný husitismus, což už samo o sobě opět rozdělovalo řady husitů na dva tábory a rozdmýchávalo pochyby o původním smyslu hnutí. Na jedné straně stály husitští ideologové, kteří uznávali fyzický boj pouze ve formě spravedlivé obranné války, na straně druhé bojovní husité opírající se o obrazy z Apokalypsy a Starého zákona.⁵⁵ Brzy se ale „souhlas pražské univerzity s válkou na obranu evangelických pravd stal zřetelným, i když autoři dobrozdání nepřestávali trvat na požadavku přiměřeného násilí a neublíživání nevinným. Byly to iluzorní představy. Po propuknutí války totiž vágní hranici přiměřeného násilí většina bojovníků nebrala v potaz. Smyslem jejich zápasu bylo přece vojenské vítězství, jakkoliv motivované boží pravdou.“⁵⁶

Společný husitský program ale nevznikl hned. Ke čtyřem pražským artikulům vedla dlouhá cesta. Už v roce 1419 kázali radikální husitští kněží pět pražských artikulů, přičemž v prvních třech se stavěli proti vlastnictví církve, ve čtvrtém prohlašovali evangelium za jedinou církevní i světskou normu, v pátém odrazovali od naslouchání nepravým kněžím. Jednalo se však o první a marný pokus o husitský program. Jiní kněží v té samé době kázali, že jediným bodem husitského učení je svobodné kázání božího slova a přijímání pod obojí. Ačkoliv byly tyto pokusy neúspěšné, položili základy vzniku čtyř pražských artikulů.⁵⁷

Nakonec podnítil vznik společného programu až hrozící zoufalý boj, kdy se na jedné straně ve jménu víry střetl symbol kříže a na druhé straně symbol kalicha. Charakter svaté války umocnil krutost konfliktu, ve kterém nebyl prostor pro vyslechnutí názoru protistrany, diplomatická jednání a hledání kompromisu.

⁵⁵ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 248. ISBN 978-80-7432-007-1.

⁵⁶ tamtéž, s. 249.

⁵⁷ BEZOLD, Friedrich von. *K dějinám husitství*. Praha: Josef Pelcl, 1914. s. 7.

„Ostatně křesťanský středověk (ba ani raný novověk) nepokládal toleranci za hodnotu. Ta se dočkala skutečného ocenění až v osvícenské epoše.“⁵⁸

Krom toho, že dobrozdání pražské umírněné větve husitského hnutí, usnadnilo obranu proti křižákům, dá se říci, že do jisté míry také legalizovalo iniciativní tlaky obecné lidu.⁵⁹ I přes vnitřní rozepře uvnitř husitského hnutí bylo totiž třeba, aby se utrakvisté v květnu 1420, kdy se měli střetnout se Zikmundovými křižáky, názorově i silově sjednotili. Shromáždění velkého množství husitských sil do okolí Prahy umožnilo nejen naplánování vojenské strategie, ale také možnou dohodu o společném programu. Shromáždění, na kterém bylo takové jednání umožněno, se uskutečnilo 27. května. Protože v situaci, ve které se husitské hnutí nacházelo, bylo nutné zformulovat hlavní zásady, které by byly každému srozumitelné, došlo pod ideovým vedením Jakoubka ze Stříbra k vytvoření čtyř artikulů pražských. První oficiální formulace je známá z července 1420.⁶⁰

Právě tak k artikulům hájeným v předešlých letech pražskou větví husitů a univerzitou, tedy k těm, které se týkaly přijímání pod obojí, navrácení kněžích k životu apoštolskému a svobodného kázání božího slova, přibyl artikul čtvrtý věnovaný trestání smrtelných hříchů.⁶¹ Čtyři pražské artikuly byly husity chápány jako články pocházející od samotného Krista, jím přikázané, a tudíž i celospolečensky závazné.⁶²

Je třeba dodat, že obsahová náplň čtyř pražských artikulů byla základem husitského učení již dávno před přijetím tohoto programu, navenek ale vystupovali husité roztroušeně, jako by jediným jednotícím prvkem byl kalich, tedy přijímání pod obojí způsobou. O přijetí čtyř pražských artikulů psal i František Palacký, když uvedl, že „zdálo se že rokování s Čechy bude již i snadnější i čestnější a zdárnější od té doby, co strany husitské všesky, Pražané, Orebští i Táboři, srozuměvše se, společným usnešením formulovali žádosti své

⁵⁸ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 249. ISBN 978-80-7432-007-1.

⁵⁹ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce I. Doba vymknutá z kloubů*. Praha: Karolinum, 1995. s. 331. ISBN 80-7184-073-4.

⁶⁰ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 252. ISBN 978-80-7432-007-1.

⁶¹ PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 50.

⁶² HALAMA, Ota. Husitské teologické myšlení. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 409. ISBN 978-80-7422-277-1.

konečně ve čtyřech člancích, kteréžto pak jménem všech Čechův i Moravanův oznámili králi i vojsku písemně ve třech jazycích, latině, česky i německy. Byliť to powěstní *čtyři artikulowé Pražští*, kteříž co jádro weškerého učení husitského redigování mezi dni 3 Jul. a 1 Aug. několikrát po sobě, až uvedeni jsau konečně do té formy, w níž potom tak říkáje do celého swěta rozesílání byli.“⁶³

Pořadí jednotlivých článků se proměňovalo v průběhu husitské revoluce, neboť reflektovalo aktuální priority. Nakonec se ale ustálilo následující:

1. přijímání svátostí pod obojí způsobou,
2. stavení a potírání smrtelných hříchů,
3. svobodné kázání božího slova,
4. zákaz světského panování kněží.⁶⁴

To, že byly artikuly v minulosti prezentovány i v jiném pořadí, dokládá Kronika husitská Vavřince z Březové, ve které se píše toto: „Nejprv: Aby slovo boží po království Českém svobodně a bezpečně kázali a bez překážky zřízení od kněží bylo zvěstováno podle řeči samého Spasitele svatého Marka v poslední kapitole [...]. Druhé: Aby svátost těla božího a krve boží nejsvětějšího těla ukřižovaného Krysta pána pod způsobou chleba a vína všem věrným bez hříchu smrtedlného byla podávána podle ustanovení pána a spasitele Krysta [...]. Třetí: Aby panování světská nad bohatstvím, zbožím časným proti přikázání Krystovu úřadu svého ke škodě bylo odjímáno a odvrženo, a to kněžstvo aby (podle) řehole čtení svatého a k životu apoštolskému bylo přivedeno podle důvodů spasitele, kterýmž Krystus živ byl s svými apoštoly [...]. Čtvrté: Aby všickni hříchové smrtedlní a zvláště zjevní a jiné nezřízenosti zákonu božímu protivné v každém stavu byli zapovědieni a rušeni.“⁶⁵ Já ve své diplomové práci pro budoucí výklad využiji právě toto pořadí, které prezentoval Vavřinec z Březové.

O pořadí pražských článků rozhodovalo zpravidla to, jakou váhu jim který mluvčí přiřkl. Kupříkladu pro pražské husity shromážděné kolem Jakoubka ze Stříbra bylo nejvýznamnější přijímání z kalicha, a tudíž i artikul, který se tímto

⁶³ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka I, od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1850. s. 341-342.

⁶⁴ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 252. ISBN 978-80-7432-007-1.

⁶⁵ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Kronika husitská*. Praha: František Strnad, 1940. s. 42-43.

zabýval. Pořadí, které jsem uváděl dle Čorneje za později ustálené potvrdila i druhá oficiální redakce artikulů.⁶⁶

Závaznost čtyř pražských artikulů byla deklarována i později 3. – 7. června 1421 na celokorunním sněmu v Čáslavi, jehož se zúčastnili převážně husitští politici z Čech a Moravy, ostatními byl sněm ignorován. Čáslavský sněm jako jasný doklad demokratizačních tendencí se stal významným milníkem českých dějin.⁶⁷ Psal o něm i Vavřinec z Březové: „I stalo se jest dne druhého po svatém Marcellu, páni království Českého se mnohými rytířstvem a Pražany a s jiných obcí měšťany v kostele osadním v Čáslavi sešli se. [...] V tom shromáždění znamenitější páni byli dole psaní: Konrad, arcibiskup pražský, Oldřich z Rožmberka, Čeněk z Veselé, Oldřich Vavák z Jindřichova Hradce, Jindřich Chudoba z Valštaina, Chudoba Jan, Škopek z Dubé, Hynek Krušina, Flaška a mnozí jiní s jejich syny. Jich jmen neznal sem. Na druhý den páni moravští přijeli sou: hajtmán jejich Petr Peštaynský z Strážnice, Jan z Lomnice s jinými mnohými, jichžto také jmen neznal jsem. Ti všichni se pány českými a měšťany měst českých často scházejíc se rokovali, co by bylo pokoje, co spravedlnosti co i svobody zákona božího, tak že dne 7 měsíce července všickni jednomyslně ke čtyřem artykulům dali sou povolení, aby artikulové měli svobodu, a slibující jich hájiti a brániti.“⁶⁸

Je nutné říci, že i uprostřed bouřlivé doby nebyly čtyři pražské artikuly myšleny jako akt sporu, měly posloužit jako účinný prostředek obrany, důkaz, kterým chtěli husité demonstrovat to, že jim nejde o nic jiného, než o následování Písma a Krista. Dokument, který byl průsečíkem názorů umírněných a radikálních husitů nejspíše záměrně nezmiňoval husitské myšlenky, které přímo napadaly katolickou církev a její učení. Jejím tvůrcům bylo jasné, že aby se čtyři pražské artikuly staly základem smírného jednání, které by vyústilo v oboustranně přijatelnou dohodu, je nutné, aby působily diplomaticky. I proto se ti, kteří obhajovali čtyři pražské artikuly nebáli tvrdit, že kdokoliv, kdo jim přičítal cokoli jiného než zbožný úmysl, je lhář. „Za program svůj, dokládali, jsou odhodláni státi do posledního dechu, ale vždy hotovi přijmouti lepší poučení

⁶⁶ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 294. ISBN 80-7106-468-8.

⁶⁷ ČORNEJ, Petr. *Reforma a revoluce (1402-1437)*. In: CERMANOVA, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 35. ISBN 978-80-7422-277-1.

⁶⁸ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Kronika husitská*. Praha: František Strnad, 1940. s. 88.

z Písma. To je věta ovšem, lze říci, husovská; není tu zajisté: jsme ochotni podrobiti se autoritě a rozhodnutí církve, uznávající její moc učitelskou, nýbrž: dáme se poučiti, budete-li mítí proti nám silnější argumenty z Písma.“⁶⁹

Ačkoliv se čtyři pražské artikuly měly stát nástrojem dosažení smíru, nebylo pochyby o tom, že nepromlouvají za všechny husity, ač se na nich shodli. Problém byl v tom, že tvořili minimum husitského učení. Jako nešťastné se s odstupem doby jeví to, že čtyři pražské artikuly reprezentovaly postoje té nejmírnější úzké skupiny husitů. Ti, kteří ve jménu husitství bojovali, zastávali názory jiné, a za čtyři pražské artikuly kryly své vlastní cíle, které se svojí povahou od obsahu artikulů lišily.⁷⁰

Bylo by ale krátkozraké pohlížet na čtyři pražské artikuly jen jako na kompromisní řešení, i když se tak zpočátku mohly takto jevit. Zanedlouho – přesněji po pádu tábořských radikálů a pražské diktatury Jana Želivského – získávaly čtyři pražské artikuly podstatně větší význam, „až se v období basilejských a jihlavských kompaktát staly maximálním husitským programem nejen vůči římskokatolickému světu, ale i pro domácí půdu. Proměna ideologické funkce čtyř programových článků v časové ose tak do značné míry odrážela hlavní fáze revolučního cyklu.“⁷¹

Je poměrně zajímavé, že v době před přijetím čtyř pražských artikulů se prosazovaly i nacionálně zabarvené proklamace v souvislosti s husitským hnutím. Tyto tendence se však na znění artikulů příliš neprojeví. „*Očištění zlé a křivé pověsti království a jazyka českého*“ mohlo jako agitační heslo působit na příslušníky vyšších společenských vrstev, jejichž reformní cíle byly naplněny nebo byli pouhými sympatizanty hnutí. Revoltující davy měly ale jiné zájmy. Obrana vlasteneckých ideálů se tak do obsahu artikulů nedostala.⁷²

Kdybychom se chtěli podívat na čtyři pražské artikuly jako na pramen práva, je třeba zdůraznit, že jejich formulace byla velmi obecná a obšírná. Její nekonkrétnost dávala prostor různým interpretacím a výkladům. Proto si je i různé

⁶⁹ PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 65.

⁷⁰ tamtéž, s. 65.

⁷¹ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 293. ISBN 80-7106-468-8.

⁷² ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000. s. 124. ISBN 80-7203-261-5.

husitské bloky přizpůsobovaly.⁷³ V následujících kapitolách se podíváme na jednotlivé články a jejich obsah blíže.

⁷³ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 363. ISBN 978-80-7432-007-1.

II. IV. Svobodné kázání božího slova

V 15. století nebylo možné hovořit o jakýchkoliv osobních svobodách či o právech jedince se jich domáhat. Požadavek svobodného kázání božího slova, který byl na sněmu zaručen jeho účastníky již v roce 1415, byl až později jasně formulován ve čtyřech pražských artikulech. Jeho podstatou byla záruka, aby náboženská svoboda byla omezena pouze a jedině Písmem svatým. Tato zásada přijatá vesměs všemi husity se blížila dnešnímu pojetí náboženské svobody, svobody svědomí, svobody slova, ačkoliv ti, co jí prosazovali o ní v té době ještě takto neuvažovali. Jejich primárním cílem bylo pouze zajištění možnosti svobodného kázání božího slova, případně i laiky.⁷⁴

Tento článek vycházel z myšlenkového dědictví Milíčovy komunity, zároveň se ale jednalo i o podnět pro laické kazatele, kteří zvláště dle radikálních husitů směli kázat boží slovo a mohli se tak postavit na úroveň kněžích.⁷⁵ „Mše se měla zredukovat na obřad přijímání, který se mohl uskutečnit ve volné přírodě pod širým nebem, křtít bylo možné v tekoucí vodě nebo v rybníce. Za jistých okolností připouštěli kázání laiků, jež setřelo rozdíly mezi knězem a věřícím. Zejména poslední uvedený bod byl již v době zrodu husitské ideologie nepřijatelný pro teology utrakvistické univerzity v čele s Jakoubkem ze Stříbra.“⁷⁶ Jakoubek ze Stříbra upozorňoval zejména na to, že lidu nepřísluší zvěstovat z kazatelen každou látku, věřil v souladu s tradičním církevním učením, že lid není znalý jako kněží, kterým by mělo kázání výlučně příslušet. Významnou je i jeho myšlenka, že vše potřebuje svůj čas, tedy i pravda.⁷⁷ Tato myšlenka byla stejně jako mnohé jiné problematickým bodem společného jednání jednotlivých husitských skupin, protože mnozí zastávali odlišné stanovisko. Prosazování svobodného kázání božího slova laiky bylo myšlenkou až příliš radikální pro mnohé umírněné husity i pro husity, kteří jinak zastávali ideje radikálnější – kupříkladu již zmíněný Jakoubek ze Stříbra byl husitským myslitelem, který byl

⁷⁴ KAPRAS, Jan. *m Díl první a druhý: Právní prameny a dějiny státního zřízení*. Praha: vlastním nákladem, 1935. s. 119.

⁷⁵ HALAMA, Ota. Husitské teologické myšlení. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 409. ISBN 978-80-7422-277-1.

⁷⁶ CERMANOVÁ, Pavlína. Husitský radikalismus. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 85. ISBN 978-80-7422-277-1.

⁷⁷ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 438. ISBN 80-7106-468-8.

poměrně radikální v otázce přijímání pod obojí způsobou⁷⁸, v otázce laického výkladu božího slova byl ale skeptický.⁷⁹

Požadavek svobodného kázání božího slova ale samozřejmě nenacházel oporu pouze v učení radikálních husitů. Svobodného kázání slova božího se husité domáhali od okamžiku, kdy jim bylo upíráno právo kázat. Husité však ve svém požadavku svobodného kázání božího slova neměli na mysli úplnou svobodu slova, požadovali svobodu omezenou vlastním ideovým obzorem. Vždyť sami husité navzájem si úplnou svobodu slova nedopřávali. Táborité překračovali hranice, které umírnění husité nebyli schopni akceptovat. Tak došlo k tomu, že se proti sobě stojící frakce husitů navzájem osočovaly z hereze a omezovali vlastní svobodu kázání božího slova.⁸⁰ I tak je ale možné požadavek svobody kázání božího slova ve svém historickém kontextu považovat za revoluční myšlenku, která změnila dějiny příštích let.

Na mysli může vyvstat otázka, proč se husité této svobody domáhali. I přesto, že se reformátoři ostře vymezovali vůči církvi, ve skutečnosti na ni byli závislí. Ze závislosti se dokázali vymanit pouze vyznavači chiliasmu a pikartští sektáři. „Na otázku, proč se husité této svobody domáhali, když zesvětštelou církev v čele s papežem odmítali uznat a poslechnout, nelze dát jednoznačnou odpověď. Bez ohledu na exkomunikace, interdikty a upálení dvou reformních vůdců z podnětu kostnického koncilu předrevoluční husitství zůstávalo spjato s římskou církví nejen svým mesianistickým záparem, ale i uznáním principu apoštolské posloupnosti kněžského stavu.“⁸¹

⁷⁸ KEŘKOVSKÝ, Pavel. *Husitské století a naše doba*. Praha: Českobratrská církev evangelická, 2016. s. 36-37. ISBN 978-80-87098-58-5.

⁷⁹ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 438. ISBN 80-7106-468-8.

⁸⁰ tamtéž, s. 294-295.

⁸¹ tamtéž, s. 438-439.

II. V. Přijímání pod obojí způsobou

Přijímání pod obojí způsobou se stalo v průběhu husitské revoluce identifikačním znakem stoupců husitského hnutí. Kalich byl symbolem, který konečně odlišoval husity od oficiální katolické církve. Odkazů, které nacházeli husité v minulosti, v učení o prvotní církvi a Kristu, a o které se ideově opírali bylo hned několik. Husitského učence, stejně jako laika okouzlovala Kristova slova, kterými údajně vyzýval k přijímání těla svého, stejně jako své krve za účelem dosažení věčného života. I proto se toto tvrzení – víra v to, že přijímání pod obojí způsobou je cestou ke spasení duše – stalo agitačním prostředkem k získávání a držení věrných.⁸²

Podle Jakoubka ze Stříbra manifestovalo přijímání pod obojí důsledné respektování a následování božího zákona a praxi prvotní církve.⁸³ Rituálu přijímání byl ale často husity připisován až mystický význam. „Podle Jakoubka měla obnova přijímání svátosti oltární *sub utraque specie* hlubší smysl. Prostřednictvím konsekrované hostie se věřícím dostávalo účasti na Kristově mystickém těle a prostřednictvím konsekrovaného vína, tedy krve Kristovy, pak účasti na milosti vykoupení, zahrnující spásu vlastní duše.“⁸⁴ Jakoubek ze Stříbra věřil, že přijmout nebeské dary prostřednictvím eucharistické slavnosti lze jedinečně díky hlubokému mystickému prožívání a oproštění se od pozemských rušivých dispozic pozemského člověka. I proto byl přesvědčen, že přijímání a Kristovu přítomnost je stejně schopen prožít laik i kněz. Přijímání z kalicha, tedy přijímání krve Kristovy, mělo dle husitského učení zásadní vliv na duši člověka. „Ten, kdo pije z kalicha má k dispozici všechny duchovní zbraně, aby v následujících hodinách a dnech nepodléhal nástrahám a nepropadal smrtelným hříchům. Pitím získává výzbroj, protože obléká samého krále Krista, tak získává královskou důstojnost.“⁸⁵

Jakoubek ze Stříbra stejně jako jiní věřící v té době považoval kalich za symbol Kristových duchovních darů nutných ke spáse, což byl jeden z klíčových bodů sváru s katolickou církví. Hus pojímal přijímání pod obojí o něco skromněji

⁸² PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl první. Doba se zvláštním zřetelem k Táboru*. Praha: Vesmír, 1933, s. 11.

⁸³ ČORNEJ, Petr. *Reforma a revoluce (1402-1437)*. In: CERMANOVA, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 26. ISBN 978-80-7422-277-1.

⁸⁴ tamtéž, s. 25.

⁸⁵ KEŘKOVSKÝ, Pavel. *Husitské století a naše doba*. Praha: Českobratrská církev evangelická, 2016. s. 36-37. ISBN 978-80-87098-58-5.

než Jakoubek ze Stříbra, neboť sám příliš nepodporoval spirituální pojetí víry. Podstatu přijímání pod obojí způsobou vyvozoval z tradice prvotní církve, považoval ho za věrnost Kristovu zákonu, božími zákonu a přijetí odpuštění ze samotných rukou Kristových. Pití z kalicha dle jeho názoru a učení znamenalo to, že Kristus věřící obdarovává zvláštní důstojností a má je za vzácné. Jak Hus, tak Jakoubek ze Stříbra tedy pracují s motivem důstojnosti, i když každý v trochu jiném pojetí.⁸⁶ Hus uznával, že Jakoubek ze Stříbra, který našel oporu pro své tvrzení o nutnosti přijímání pod obojí jako podmínce ke spasení duše v šesté hlavě evangelia sv. Jana, měl pravdu v otázce vhodnosti přijímání pod obojí způsobou. Nesouhlasil však s tím, že by bylo nutností ke spasení a že přijímání pod jednou je projevem kacířství.⁸⁷

Jakoubek ze Stříbra a Mikuláš ze Drážďan rozvinuly ideu přijímání pod obojí způsobou ještě dále. Jak už bylo řečeno Jakoubek věřil, že přijímání by měl být účasten laik stejně jako kněz, neboť přítomnost Krista, kterou přijímání symbolizuje, prožívají oba. Jakoubek a Mikuláš učili, že přijímání svátosti těla a krve *musí* být účastni všichni, tedy i děti a nemluvňata. „A snaha nebeský dar svátosti zpřístupniti všem v případě potřeby co nejvíce, vedla Jakoubka k myšlence, že kvůli nemocným nebo cizincům možno obět mše sv. sloužiti i mimo chrám posvěcený, bez oltáře, v soukromém domě, že k tomu není třeba rouch bohoslužebných, ani latiny, takže by se mohla mše k lepšímu vzdělání věřících konati i česky nebo aspoň epištola, evangelium a jiné části česky – vše to jsou beztoho nálezky lidské, teprve později církví zavedené a církví rozličně měněné.“⁸⁸

Přijímání pod obojí bylo pravděpodobně na první pohled největším rozdílem mezi husity a katolíky. To i další rozdíly v bohoslužebných zvyklostech vedly k tomu, že se obě protistrany považovaly navzájem za heretiky. Z pohledu katolické církve přitom nebylo nikterak náročné stát se kacířem. V klasickém pojetí víra zprostředkovávala člověku to, co jej přesahovalo, vysvětlovala nevysvětlitelné, rozumem neuchopitelné jevy. Věřící k pochopení víry rozum nepotřebovali. Naopak – byl nežádoucí. Hloubání o víře už samo o sobě zakládalo

⁸⁶ KEŘKOVSKÝ, Pavel. *Husitské století a naše doba*. Praha: Českobratrská církev evangelická, 2016. s. 37-38. ISBN 978-80-87098-58-5.

⁸⁷ KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. s. 24. ISBN 80-7113-048-6.

⁸⁸ PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl prvý. Doba se zvláštním zřetelem k Táboru*. Praha: Vesmír, 1933, s. 12.

podezření o herezi. Pro katolickou církev se tak heretiky museli nutně stát husité. Tento dopad byl nevyhnutelný.⁸⁹

Pro hnutí, která žádala nápravu církve, jak u nás, tak v Evropě, například ve Francii nebo Anglii, bylo typické, že hledala podněty pro své učení a svoji ideologii v historii. Odpor proti katolické církvi nacházel často cenné informace v tzv. církvi prvotní, která představovalo pro tehdejší reformní hnutí autoritu vznešenou odvozenou od božího zákona. Zkoumání poměrů tehdejších a minulých vedlo přívržence husitství i k objevům historickým. Objev skutečnosti, že přijímání večeře Páně pod jednou není starší než dvě stě let, bylo objevem vědeckého charakteru. Následek tohoto vědeckého objevu je však historicky raritní. Je zcela jedinečné, že historický či vědecký doklad způsobil takovou společenskou bouři.⁹⁰

Přijímáním pod obojí způsobou husity se v Kronice husitské zabýval i Vavřinec z Březové: „Léta od narození syna božího 1414 ctihodné a božské přijímání svátosti těla a krve pána Krysta pod obojí způsobou, totiž chleba a vín, lidu obecnému věrnému majíc rozdávána býti, od poutivého Mistra Jakúbka z Stříbra, svatého písma bakaláře učeného, a od některých kněží, pomocníkův jeho, počato v městě slavném Pražském, a nejprve u svatého Vojtěcha na Novém městě a u svatého Martina ve zdi a u svatého Michala, v kaple v Betlémě v Starém městě.“⁹¹

Je důležité zmínit, že spor mezi husity a katolickou církví o přijímání pod obojí způsobou nebyl pouze ideologického rázu, kdy obě strany vedly neustávající diskuze o tom, zda dle odkazu prvotní církve je přijímání pod obojí laiky nutné ke spasení duše, či je naopak přijímání pod obojí zneuctěním Kristovy krve. Husité se svými myšlenkami stavěli proti autoritě církevního učitelského úřadu jakožto nejvyšší směrnice víry, proti církevnímu magisteriu. Nepřipouštěli to, že by slovo katolické církve mělo v otázkách víry největší váhu. Jediným

⁸⁹ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 247-248. ISBN 978-80-7432-007-1.

⁹⁰ BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově. 1378-1415*. Praha: J. Laichter, 1947. s. 393-394.

⁹¹ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Kronika husitská*. Praha: František Strnad, 1940. s. 9.

a nejvyšším rozhodčím ve věcech víry zůstával pro husity zákon boží obsažený v Písmu.⁹²

⁹² KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. s. 29. ISBN 80-7113-048-6.

II. VI. Zákaz světského panování kněžích a nemajetnost církve

Dalším bodem, kterým se čtyři pražské artikuly zabývaly, bylo světské panování kněžích, neboť husité hlásali, že by se křesťanští kněží neměli zabývat jinými záležitostmi než těmi souvisejícími s jejich úřady. Důvodem k tomu bylo jednak to, že údajně kvůli takové činnosti své úřady zanedbávali, hlavním argumentem ale zůstávalo zneužívání moci, ke kterému se kněží uchýlovali zejména proto, aby rozšiřovali svoji moc a církevní majetek.⁹³

Církev se během středověku stala mohutnou organizací zasahující do všech oblastí života věřících. Za Karla IV. se pražské biskupství stalo arcibiskupstvím, došlo k vytvoření samostatné české církevní provincie, rychle se rozvíjela i církevní správa a vlastní církevní jurisdikce. Přední církevní hodnostáři se podíleli na vládě v zemi a na tvorbě politiky císaře Karla IV. Rozhodující postavení v zemi bylo spojené s tím, že církev držela v rukou široká majetková a imunitní práva ze strany panovníka a na úkor světských feudálů. Církevní majetky se staly „trnem v oku“ nejen vysoké šlechtě, ale i husitům.⁹⁴ „A jako kurie dovedla vše dobře organisovati, tak také těmto povážlivým prostředkům dostalo se pevné a účelné organisace. Vyvinul se rozsáhlý systém, který pode jménem reservarc, provisí, expektancí atd. rozšířil se na udílení všech beneficí vyšších, ale záhy také na propůjčování úřadů nižších, farních atd., což zase nebylo možno bez porušování patronátních i jiných práv. Tento systém ovšem dokazoval svrchovanost kurie, sílil arci značně její finance, ale měl také pozadí velmi temné, jakožto systém téměř obchodní, na který se v pravém smyslu hodilo jméno všem opravdovým duším hrozné – jméno simonie, svatokupectví.“⁹⁵

Husité chtěli docílit toho, aby „žádný kněz křesťanský neb jiným vyšším svěcením opatřený neměl a nesměl třeba nevěrného dle obecného zákona osobně zabiti neb raniti aneb, což méně jest ve smyslu apoštolském, bítí, neb vlastní osobou bojovati, šiky vojenské řídití, k bojování a zabíjení přehrozně vyzývati, aneb s nějakou lehkostí ukrutenství páchati, nebo od světských lidí zpáchaná a kněžím zapovězená nerozumě vylouovati, neb krutých slov a kleteb užívat a lidí k ukrutnosti naváděti a podněcovati, že však spravedlivým bojům božím

⁹³ TOMAN, Hugo. *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1898. s. 36-37.

⁹⁴ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. s. 571.

⁹⁵ NOVOTNÝ, Václav. *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. stol. Část I. Do Husa. Kurs šestipřednáškový*. Praha: J. Otto, 1915. s. 8.

přítomen býti smí, bojujících napomínaje, aby spravedlivě a bohobojně jednali.“⁹⁶ Na počátku 15. století katolická církev věřila tomu, že kněžím náleží „*první místo po Bohu*“. Povýšenost kněžích se projevovala pak zejména tím, že si kněžský stav přisuzoval pravomoc soudit – odpouštět hříchy i trestat. „Zdůrazňuje se nyní zvýšenost stavu kněžského tvrzením, že kněz má právo ze své vlastní moci odpouštět hříchy, čili jak se drastičtěji říkávalo, že může poslati do pekla koho chce, a jiná podobná tvrzení, která nutně musila mítí vliv na další vývoj odporu zrozeného proti nim již dříve povahou náboženského hnutí našeho.“⁹⁷

V tomto případě se očividně nejednalo pouze o náboženský bod husitského programu. Husité chtěli zabránit křížáckým válkám ve jménu víry i zneužívání moci, které se církev těšila. Právě zmíněné křížácké výpravy odporovaly zásadám husitské ideologie, neboť husité, zejména ti umírnění, prosazovali, aby se války vedly pouze z nutnosti, nikoliv z něčí vůle.⁹⁸

S tímto artikulem přímo souvisí i kázání o nemajetnosti církve. Právě ze „světského panování“ se totiž církev obohacovala, což nebylo v souladu s husitskou ideologií. To uvádí již ve svém spise *O církvi* Jan Hus, který kázal, že „církev jako celek i kterákoli její část má uctívat Boha a že ani sama ani žádná její část nemá být uctívána jako Bůh. Z toho plyne důsledek, že věřící, ‚nemají věřiti v církev, protože není Bohem, ale jen domem Božím‘, jak dí Augustin ve výkladu vyznání, avšak mají jen věřit, že svatá církev obecná jest nevěsta Pána Ježíše Krista, nevěsta pravím cudná, neporušená a zcela neschopna smilnit.“⁹⁹

V důsledku toho, přišla během husitské revoluce katolická církev v Čechách o 90 % svých pozemkových majetků (na Moravě byla situace lepší). Na sekularizaci církevního majetku se krom proreformní šlechty podílela i katolická šlechta, která si měla zástavami církevního zboží nahradit dlužný žold. Terčem husitských útoků byly především kláštery. Krom toho, že husité bojovali

⁹⁶ TOMAN, Hugo. *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1898. s. 36-37.

⁹⁷ NOVOTNÝ, Václav. *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. stol. Část I. Do Husa. Kurs šestipřednáškový*. Praha: J. Otto, 1915. s. 231.

⁹⁸ TOMAN, Hugo. *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1898. s. 37.

⁹⁹ HUS, Jan. *O církvi*. Praha: Československá akademie věd, 1965. s. 25-26.

proti majetku, který se kolem klášterů soustředil, neuznávali ani řeholní život, pro který nenašli oporu v Písmu.¹⁰⁰

Myšlenku sekularizace církevního majetku nejvíce prohloubil a zastával Jakoubek ze Stříbra, který nezůstal pouze u teorií, nýbrž cílevědomě podporoval zájmy dvora i české šlechty, které v této oblasti nacházely společnou řeč. Sekularizace měla narušit obrovskou moc církve v českých zemích pomocí ekonomických prostředků.¹⁰¹ Mikuláš z Drážďan učil o tom, že vrchnost je *povinna* hříšné kněze vyhnat, trestat a vzít jim majetek. Majetek měl být dle jeho ideje přerozdělen chudým nebo využit na obranu zákona božího. Odkazoval přitom na to, že v prvotní církvi si byli křesťané bratry, kteří měli vše společné.¹⁰²

Výsledku sekularizace se přitom neúčastnila jen husitská šlechta, ale i ta katolická. Přerozdělování církevního majetku bylo vedeno několika motivy. Jedna skupina argumentovala husitským požadavkem nemajetnosti církve, který je ostatně i součástí tohoto artikulu pražského. Druhá skupina, kterou tvořila právě katolická šlechta, předstírala starost o to, aby církevní majetky nebyly rozchváčeny husity, a nabízela se držet nad těmito majetky „ochranu“. Samotný proces sekularizace probíhal ve dvou fázích. První představovala živelný mocenský zábor, který neměl příliš pravidel. Ve druhé fázi však následovalo potvrzení ze strany panovníka prostřednictvím dodatečně vydaných zástavních listů, zábor byl tedy „legální“.¹⁰³

Artikul vyžadující zákaz světského panování církve a zároveň její nemajetnost měl skutečně významný politický a společenský dosah. Sekularizace církevního majetku měla ve svém důsledku za následek přestavbu složení společnosti a uspíšení nástupu politicko-mocenského systému stavovské monarchie.¹⁰⁴ Ač z dnešního pojetí nelze sekularizaci církevního majetku husity

¹⁰⁰ NOVOTNÝ, Robert. Prostor a společnost. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 151-160. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹⁰¹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. s. 395.

¹⁰² PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl první. Doba se zvláštním zřetelem k Táboru*. Praha: Vesmír, 1933, s. 14

¹⁰³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. s. 519.

¹⁰⁴ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 296-297. ISBN 80-7106-468-8.

v žádném případě považovat za legální, Bezold v tomto artiklu nachází myšlenku rovnosti a odstranění majetkových rozdílů.¹⁰⁵

¹⁰⁵ BEZOLD, Friedrich von. *K dějinám husitství*. Praha: Josef Pelcl, 1914. s. 57.

II. VII. Smrtné a veřejné hříchy

Artikul zabývající se otázkou smrtelných hříchů také označovaný jako „táborský“ nebo „žičkovský“ kvůli tomu, že v jeho prosazování byli zvláště příkří zejména radikální husité, je velmi zajímavý z pohledu práva, neboť svým způsobem zasahoval do oblasti práva trestního, když se zabýval trestáním hříchů smrtelných a veřejných.¹⁰⁶ Pokud bychom husitské pojetí smrtelných hříchů pojímali z pohledu práva, dalo by se říci, že zde byl zaměřován účel právní nápravy právních norem za povinnost bránit boží zákon. Pachatel smrtelného hříchu byl z pohledu husitského právního myšlení nepřitelem božího zákona.¹⁰⁷

Vavřinec z Březové podal výčet těchto smrtelných hříchů, z nichž jmenujme například tyto: „Kdož je činí, hodni sou smrti, i ti, jimž povolují, jakožto smilstva, hodování, cizoložství, zlodějstva, loupeže, vraždy, lži, křivé přísahání, řemesla zbytečná, kouzla, dobývání zboží, lichvy. Ale v kněžstvu jsou svatokupectví, kacířství, šacování z peněz od křtu, od biřmování, od zpovědi, od svátosti těla božího, od svatého oleje, od vodavků, od 30 mší, tržení neb kupování jiných mší [...], za odpustky, za jich kacířství, kterak z těch pocházejí a poškvřňují církev Krystovu; kuběnářstvo s rozmnožením proklatým synův a dcer a jiná smilstva, hněvové, svárové, svády, hádání, pūhonové, lidí sprostných trápení, loupežení, platové, šacování, offěry, [...]“¹⁰⁸

Za pozornost stojí to, jak se Vavřinec z Březové zmiňuje o hříších veřejných. Používá pro ně označení „hříchové [...] zvláště zjevní a jiné nezřízenosti zákonu božímu protivné.“¹⁰⁹ Takové označení vypovídá i o značném vlivu táborské větve husitů, neboť právě ta naléhala na to, aby bylo veřejně vyhlášeno pronásledování protivníků božího zákona. V praxi byl tento artikul husity přísně prosazován. Kupříkladu ve městech neměl být trpěn nikdo neuznávající husitské zásady a symbol kalicha, tedy i boží zákon. Kdo se tomu bránil, měl opustit město, přičemž „nešlo jistě jen o to, aby obec zbavena byla v nastávajícím boji žvlů nespolehlivých, ale i o zlobný puritanismus nábožensko-politický, jemuž byl protivník již nevěřícím nebo kacířem.“¹¹⁰ Z dnešního pohledu by se jednalo jistě o zásah do osobnostních práv obyvatelů měst, neboť ti, kteří se

¹⁰⁶ PEKAŘ, Josef. *Žička a jeho doba. Díl třetí. Žička vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 50.

¹⁰⁷ BEZOLD, Friedrich von. *K dějinám husitství*. Praha: Josef Pelcl, 1914, s. 18-19.

¹⁰⁸ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Kronika husitská*. Praha: František Strnad, 1940, s. 43.

¹⁰⁹ tamtéž, s. 43.

¹¹⁰ PEKAŘ, Josef. *Žička a jeho doba. Díl třetí. Žička vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 51.

nepodrobili, odpůrci husitství či Němci, museli opustit své domovy a s celou rodinou odejít do vyhnanství. Nešlo tedy již o prosazování snahy očistit církev, ale „očistit“ celé městské společenství od odpůrců hnutí.¹¹¹

Vavřinec z Březové se zmiňuje i o hříších páchaných příslušníky katolické církve, které měli zvláštní postavení. Je nutné říci, že v době, o které hovoříme, byly hříchy kněžích velmi časté. Nemámě přitom na mysli prohřešky každodenního běžného života, ale i hříchy skutečně závažné, přinejmenším ve světle doby. „Ale není snad zločinů, ani nejtěžších nevyjímaje, z nichž by tehdejší kněz nebyl podezírán, viněn a nezřídka také usvědčen. [...] Nejčastějším hříchem, tak častým, že se stával téměř samozřejmým a přestával platit za hřích, tak že mu podléhali někdy i ti, kdo ho na jiných kárali, bylo nezachování residence. [...] Tak na př. Důležitý úřad arcijáhna, pověřeného dozorem nad kázní duchovenstva v určitém obvodu, vlastně byl by měl vyžadovati jeho osobní přítomnosti v tomto obvodu. Ale ustálil se zvyk téměř bezvýjimečný, že místa arcijáhnů propůjčována kanovníkům obyčejné Pražským nebo na Moravě Olomouckým, kteří zase měli povinnost zachovávatí residenci při svém kostele a nemohli tudíž zcela vyhověti povinnosti žádné.“¹¹² To však nebylo jediným prohřeškem. Církev procházela krizí, která se navenek projevovala různě. Ojedinelé nebylo nošení zbraní, zejména venkovskými kněžími, kteří se pak často uchýlovali ke rvačkám a krveprolitím. Existuje záznam z roku 1358, kdy pražský duchovní během rvačky „stloukl“ svého kolegu přímo v kostele. Bitky a hádky mezi kněžími či mezi kněžími a laiky byly přitom časté. Docházelo při nich k zranění, zabití i vraždě.¹¹³

Radikální táborité si přisvojili „výkonnou moc“ související s tímto artikulem. Považovali se za „muže božího zákona“, „bojovníky Krista“, a v tomto duchu trestali hříšníky ve jménu obrany, trestu, ale i pomsty.¹¹⁴ První redakce čtyř pražských artikulů přitom přiznávala výkonnou moc v otázce trestání smrtelných a veřejných hříchů těm, „kterým to příslušelo“. Táborité však toto označení chápali pravděpodobně širěji než umírnění husité a kázeňskou a trestní autoritu si přisvojili. „V pražském pojetí se legitimistický princip prosadil poměrně důsledně prostřednictvím volených výborů a komisí, jež přes své odlišné zaměření krajně

¹¹¹ PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 51.

¹¹² NOVOTNÝ, Václav. *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. stol. Část I. Do Husa. Kurs šestipřednáškový*. Praha: J. Otto, 1915. s. 37-38.

¹¹³ tamtéž, s. 45.

¹¹⁴ BEZOLD, Friedrich von. *K dějinám husitství*. Praha: Josef Pelcl, 1914. s. 19-23.

konzervativní či naopak radikální linie byly mimořádně významnou složkou revoluční moci.¹¹⁵

Mezi radikály se uplatňovalo chiliastické učení, dle něhož v přípravě na království nebeské vše, co je pouze lidské, a ne nebeské, má zaniknout. Proti tomu ale umírnění husité již v letech 1417 a 1418 vystupovali s nepřipustností trestu smrti. Do praxe však tyto myšlenky převedeny nebyly.¹¹⁶ Místo toho radikální táborité kázali, že všichni včetně kněžích musí bojovat, bít hříšníky mečem i jinými zbraněmi. Věřili přitom na základě Izachiášova prorocství, že existuje pět měst, ve kterých najdou vyvolení své útočiště. Těmito spásnými městy měly být dle husitů Plzeň, Žatec, Klatovy, Louny a Slaný. Naopak Praha měla být spálena a srovnána ze zemí jako Babylon tehdejší doby. V této fázi už se jednalo o fanatický přístup. Husitští extrémisté věřili v bezprostřední zásah Krista na zemi, při kterém bude vyhlazeno veškeré zlo a nastane obnovené království Kristovo.¹¹⁷ Mezi tábority zprvu neexistovaly žádné normy trestního práva. Jedinou „normou“ bylo trestat smrtelné hříchy, jak jen to bylo možné. Brzy vyvstal problém spojený s libovolným výkladem smrtelného hříchu a mírou trestních sankcí. Když se tábořská komuna postupně proměnila v obec, došlo i k vytvoření civilních samosprávných orgánů, které měly i soudní pravomoc a rozhodovaly v otázkách trestání v souladu s příslušným pražským artikulem.¹¹⁸

Roku 1421 se husitská synoda shodla na trestním sazebníku, který stanovoval tresty. Dalo by se o něm hovořit jako o překvapivě mírném už proto, že neobsahoval žádné hrdelní sankce. „Opakované opilství, vysedávání v krčmách a hra v kostky se trestala měsíčním vězením, s roční sazbou musel počítat kněz, jenž se dopustil smilstva. Pokud by se však dotyčný sukničkář nepolepšil, měl být trvale zbaven úřadu. Vyšší sazbu než hříšné choutky těla měly slovní šprýmy, sváry a oplzlosti. „Šaškovskému“ knězi hrozila okamžitá ztráta hodnosti i úřadu, „svárliví“ žáci s vlastními názory zase ztráceli možnost dosáhnout kněžského

¹¹⁵ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 305. ISBN 80-7106-468-8.

¹¹⁶ BEZOLD, Friedrich von. *K dějinám husitství*. Praha: Josef Pelcl, 1914, s. 19-23.

¹¹⁷ CERMANOVÁ, Pavlína. Husitský radikalismus. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 96-97. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹¹⁸ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 306. ISBN 80-7106-468-8.

svěcení.¹¹⁹ Proti tomu mnohem přísnější byly sankce uplatňované uvnitř Žižkova vojenského řádu. Za nejdůležitější hříchy hrozila pachateli poprava oběšením, setnutím hlavy, utopením nebo upálením. Za přestupky méně závažného charakteru byly ukládány sankce v podobě výprasku holí nebo důtkami.¹²⁰

¹¹⁹ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 307. ISBN 80-7106-468-8.

¹²⁰ tamtéž, s. 307.

II. VIII. Reakce na čtyři pražské artikuly. List papežského legáta pro Uhry a Čechy.

Díky vytvoření společného programu, proklamaci čtyř pražských artikulů, se české reformní hnutí jevílo navenek jednotně, a to nejen vojensky, ale konečně i ideově, což však neodráželo skutečný stav. Ačkoliv bylo nyní možné husitské myšlenky „exportovat“, hájit je na koncilních jednáních v celocírkevním měřítku, v domácím prostředí se hnutí rozpadalo.¹²¹

Co se týče reakcí na čtyři pražské artikuly, je cenným zdrojem informací list papežského legáta pro Uhry a Čechy Ferdinanda, biskupa Lucenského, který reprezentoval poměr oficiálního zástupce katolické církve k české otázce po přijetí čtyř pražských artikulů, rovněž v roce 1420. „Nedlauho tedy po bitvě na Žižkowě přišlo do Prahy psaní od legata i od 24 pánův českých, jménem královým slibujíc a nabízejíc slyšení, kteréhož po tak dlouhý čas prvé bylo žádáno.“¹²²

V tomto listě legát rozebíral rozdělení husitů na radikály a umírněné. Zatímco radikály označoval za nepřátele boží, neboť boření kostelů a obdobné hříchy považoval za pohrdání a neúctu k Bohu, umírněné káral za to, že přes deklarovaný zápal pro boží zákon se s tábořskými husity spojují v boji. Vyjádřil se i k samotnému obsahu čtyř pražských artikulů. K otázce svobodného kázání božího slova uvedl, že není možné chápat kázání směřované proti učení církve za kázání uctívající Boha, a podotkl, že ani husitští mistři a kazatelé nemohli věřit tomu, že je jim boží slovo známo v celé své šíři. K artikulu hlásajícímu zákaz světského panování církve a omezení jejího bohatství se legát vyjádřil vcelku pozitivně, když uvedl, že ho nelze hanit, pokud bylo však myšleno v souladu s mravností a zdravým rozumem. Narážel přitom zejména na to, že za mravní nelze považovat, když je ve jménu této myšlenky církevní majetek ničen, jsou vyháněni kněží a ti, kdo je vyhánějí, se na jejich majetku obohacují.¹²³ „Prawi zajisté w něm legat, že přišed nedáwno do králowstwí, na swé oči spatřit musel ohawnosti, kterýchžto dříwe slyšew uwěřiti nechtěl, zbořené totiž kostely, spálené

¹²¹ HALAMA, Ota. Husitské teologické myšlení. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 409. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹²² PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka I., od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomoci Českého museum, 1850. s. 344.

¹²³ PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 60-61.

kláštery, potřískané i zohyzené obrazy svatých, pobité i vyhnané kněží a žáky; Pražané že honosí se býti horlité pro zákon a čest boží, i jaká jest prý to bohu čest, když jeho chrámové se boří a sluhové jeho zabíjejí? Jaká pobožnost aneb i udatnost ve potlaukání a mrzačení obrazů?“¹²⁴ Takto popisuje legátovo rozhořčení František Palacký. Při rozboru článku o smrtelných hříších poukázal legát na to, že jeho smysl nebude nikdy naplněn, když budou sami husité církvi odporovat a bojovat proti ní.¹²⁵ František Palacký přímo píše, že legát vyjádřil svou touhu po tom, aby český národ našel ty správné prostředky k očištění sebe sama. To, co za tímto údajným účelem prováděli husité, označil za smývání špíny špínou.¹²⁶ V otázce, která tvořila základ husitského učení, tedy v otázce přijímání pod obojí způsobou, legát uznal, že Písmo je v tomto bodě vykládáno různě, podstatná byla však autorita obecné církve, která přijímání pod obojí nepovažovala za nutné ke spasení člověka.¹²⁷

Tento list byl důležitý hned z několika hledisek. Krom toho, že zohledňoval dělení husitů na „zločinné“ radikály a umírněné, je významný i svým smířlivým tónem. Tři ze čtyř článků pražských je de facto schopen přijmout, pokud je husité nebudou jen hlásat, ale i se jimi řídit, což dle legátových slov nesplňují táborští husité. Úskalím je však přijímání pod obojí způsobou, neboť legát potvrdil stanovisko církve, která nemohla na počátku 15. století v žádném případě souhlasit s tím, že je přijímání pod obojí nezbytné ke spasení člověka.¹²⁸

Legát připustil, že prvotní církev přijímala pod obojí způsobou, odmítá ale, že by bylo Kristovým přikázáním, aby se tak muselo dít pokaždé a aby se jednalo o podmínku spasení. Klíčový je však okamžik, kdy legát oslovuje husity a říká, že pokud chtějí i nadále přijímat z kalicha, měli by se s pokornou prosbou obrátit na papeže. Palacký reprodukuje legátova slova následovně: „Protož chceteli (dí konečně legat) nestáti než o věci počestné (quae honestatis faciem praetendunt), my hotowi jsme slyšeti vás o nich i o všem jiném, cokoli nám přednášeti budete;

¹²⁴ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenů, dílu III, částka I., od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1850. s. 335.

¹²⁵ PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 60-61.

¹²⁶ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenů, dílu III, částka I., od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1850. s. 336

¹²⁷ PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 60-61.

¹²⁸ tamtéž, s. 62.

král zajisté nemohl ani nechtěl jednati s vámi bez nás o věcech dotýkajících se wíry. I oznamujeme wám, že týž král s wolí naší dá wám dostatek gleitůw pro ty osoby, které k tomu cíli wyšlete: a budetele dobře i střísliwě smýšleti, budet' dáno místo nejen odpuštění, ale i milosti. Pakli we zpauře se zatwrdíte aniž přijímati budete cesty spasení, bude s wámi tím přísněji nakládáno, čím wětší bylo dosawadní showíwaní. “¹²⁹

O slyšení však nežádali husité. Bylo jim ze strany legátovy, krále a dwaceti čtyř pánů přímo nabídnuto, což je samo o sobě velmi zajímavé. Ač by se dalo předpokládat, že husité tuto nabídku přijali, nebylo to tak snadné. Palacký uvedl, že husité ve chvíli, kdy psaní od legáta obdrželi, nejevili přílišný zájem o smíření s králem, což odůvodňovali zejména tím, že se jim nezdálo spravedlivé nejdříve své nepřítel zabíjet na bojišti a až poté jim nabízet slyšení. „Pražané omlauwali se, že bez přiwolení jiných měst, stojících s nimi w závazku, nemohou dáwati se w žádné smlauwy; ale nabywše naděje, žeby weřejným o člancích jejich hádáním mnozí z nepřátel pro ně získání býti mohli, žádali konečně o slyšení na ten způsob, aby mistři a kněží jejich mohli celému wojsku čtyřmi jazyky, českým, uherským, německým a latinským, wyložiti zjewně a weřejně ony čtyry články, o které se zasadili, též odpowídati na námitky od doktorůw jim činěné, i swěsti tudíž se sebe podezření kacírstwí na ně křiwě uwalowané.¹³⁰

Jednání na obou stranách naráželo na wzájemnou nedůvěru. „Praha na nabídku o slyšení, kterou z vlastní iniciativy učinil nepřítel, odpowěděla žádostí o *slyšení zcela jiné povahy*, před laiky bojovníky z tábora Zikmundova. [...] jakkoli pak můžeme porozuměti její snaze, aby před shromážděným wojskem wyložila a dowodila, že je neprávem winěna z kacírstwí, nemůžeme nerozuměti ani stanovisku legáta papežského, jenž w žádosti Pražanů musil spatřowat pokus o husitskou *agitaci* w táboře královském a nemohl jinak než se jí rozhodně opřítí.“¹³¹

Jednání o čtyřech pražských artikulech bylo složité. Zástupci katolické církve nechtěli přistoupit na požadavky článku věnowaného swobodnému kázání božího slova, přičemž odkazowali na to, že není možné, aby kdokoliv mohl kázat

¹²⁹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka I., od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomoci Českého museum, 1850. s. 336.

¹³⁰ tamtéž, s. 344-345.

¹³¹ PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, s. 67.

cokoliv, jako by to byla boží pravda. K otázce majetku církve, respektive jeho odejmutí, se přirozeně stavěli rovněž odmítavě. Argumentovali přitom tím, že svévolný zábor církevního majetku laiky, radikálními husity, by vedl k mnohem větší škodě, než je škoda, kterou vidí husitští učenci v majetnosti církve. Připustili však, že i ve svých vlastních řadách mají hříšníky, které je třeba trestat, o což se sami snaží. Rokovali i o smrtelných a veřejných hříších. Při jednání o těchto třech artikulech dokázaly proti sobě stojící strany najít společnou řeč. Nedokázali se však shodnout v otázce přijímání z kalicha. Zatímco husité tvrdili, že tento rituál pocházející z tradice prvotní církve je poselstvím Kristovým a je nezbytným pro budoucí spasení, katolická církev právě toto tvrzení razantně odmítala. Husité navrhovali, aby pro svá tvrzení obě strany hledaly oporu v Písmu. Ta strana, která ji najde, bude v právu. Druhá strana bude muset tvrzení protistrany přijmout. To však odmítli zástupci římskokatolické církve s tím, že to, co již církev jednou rozhodla a ustanovila, by se nemělo stát předmět pochybností. Každý věřící by měl věřit tomu, co ho církev učí. V tomto bodě narazily protistrany na spor, který přetrvával ve společnosti ještě dlouhá léta. Husité odmítali přijmout dogmatické učení církve, kterou označovali za omylnou, a raději se obraceli, jak kázali, k neomylnému Kristovi. Jednání zástupců církve jim přišlo jako pošetilé, když odmítali závěry, které dle jejich učenců stály na vědeckém základě. Nakonec se husité a katolíci rozešli s nepořízenou a naděje všech, kteří věřili ve vzájemný smír, se rozplynuly. V úspěch věřili zejména čeští páni, kteří byli nakloněni husitskému učení, nicméně chtěli rovněž zachovat věrnost králi. Po neúspěchu tohoto jednání zvítězila jejich loajalita ke královské koruně.¹³²

¹³² PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka I., od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomoci Českého museum, 1850. s. 347-348.

II. IX. Basilejský koncil

V otázce přijetí čtyř pražských artikulů nelze opomenout ani jednání na koncilu v Basileji, který se konal ve 30. letech 15. století. Ve své bule z 1. ledna 1431 jmenoval papež Martin V. kardinála Juliána Cesariniho předsedou budoucího sněmu. Přípravy na sněm bohužel přerušila papežova smrt již v únoru 1431. Novým papežem se stal kardinál Gabriel Condulmaro, který přijal jméno Eugenius IV. Koncil měl pokračovat v reformách, které se podařily sněmu kostnickému a dále měl za úkol již zcela „vykořenit“ pozůstatky husitství.¹³³ Palacký popisuje hlavní úkoly následovně: „1) vymítaní kacířství z lůna církve, 2) oprava církve ve hlavě i v sudech, a 3) zjednání pokoje mezi národy křesťanskými.“¹³⁴ Třetím bodem, který si basilejský koncil vytyčil za úkol, zasahoval více než jakýkoliv předcházející sněm do politických poměrů své doby a byl na tehdejší poměry pokrokový.¹³⁵

Významnými osobnostmi na sněmu byli kardinál Cesarini, kardinál Ludvík arcibiskup z Arles a učenec Nicolaus de Cusa. Cesarini se brzy ujímá vedení sněmu a již v prvním sezení 7. prosince 1431 se sněm usnesl pro konciliární teorii. Bulou z 18. prosince byl však sněm rozpuštěn, což vyvolalo mezi jeho členy ostrou kritiku. Cesarini ve svém dopise hrozil papeži revolucí v církvi, pokud bulu neodvolá.¹³⁶

Při druhém jednání v únoru 1432 se koncil domáhal prohlášení o nadřazenosti generálního sněmu nad papežem, čímž se měl vyvarovat rozpuštění, ke kterému došlo při prvním jednání. To bylo znovu prohlášeno na třetím sezení, kde se již konkrétně hovořilo o tom, že papež nemůže sněm rozpustit. Spory mezi papežem a sněmem se protáhly až do roku 1433. V červenci toho roku členové sněmu prohlásili papeže za „nepolepšitelného“ a suspendovali ho z úřadu. Tento krok přirozeně vyvolal paniku veřejnosti, zhrozen byl i císař Zikmund, který nechtěl, aby papež došel úhony na svých právech. Papež Eugenius IV. se nacházel

¹³³ KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. s. 35. ISBN 80-7113-048-6.

¹³⁴ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenů, dílu III, částka 2., od roku 1424 do 1439*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1851. s. 160.

¹³⁵ tamtéž, s. 160.

¹³⁶ KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. s. 36-37. ISBN 80-7113-048-6.

pod tlakem, pod nímž nakonec 15. prosince 1433 odvolává rozpuštění sněmu basilejského. Nepotvrdil však jeho dekrety.¹³⁷

Pro naše účely jsou důležité především otázky husitské projednávání na sněmu. První disputace na sněmu s prvními posly z českých zemí, jejichž ústředním tématem byly čtyři pražské artikuly, se konaly od ledna do dubna 1433. Tato jednání neměla valného výsledku. Poslové koncilu basilejského, kteří byli vysláni do Prahy, nakonec ukončili jednání basilejskými kompaktáty. Na ty však, ač byla na sněmu ujednána, pohlížela i později římská kurie zdrženlivě. Důvodem k takovému jednání bylo, že basilejský sněm nebyl ekumenicky, tedy morálně nepředstavoval celou církev a zároveň jeho dekrety nebyly potvrzeny papežem.¹³⁸

Podívejme se jednání českých poslů na sněmu v Basileji blíže. Nabízí se otázka, proč koncil s husity jednal, když jeho primárním účelem bylo vymýcení husitského ducha. Pohnutkou k takovému kroku byl jednak neúspěšný válečný zásah v Čechách končící fiaskem u Domažlic v květnu 1431, jednak také propaganda českých husitů proti římské hierarchii, kterou šířili i za hranice českého království. Ani jeden z těchto kořenů myšlenky o společném jednání nelze opomíjet. Husité po Evropě, dokonce i v samotné Basileji, šířily posměšné pamflety o tom, že se jim papež neodvážil postavit v disputacích, že by s nimi měl bojovat spíše slovem božím než mečem a násilím. Tyto výroky vyvolaly přirozeně na sněmu pobouření.¹³⁹ Neúspěšné válečné zásahy proti husitům rovněž nebyly přínosem pro katolickou církev. Úspěchy husitů na bitevním poli přizivovaly mesianistické ideje o české vyvolenosti a vyvolávaly zdání o husitské neporazitelnosti.¹⁴⁰ I Palacký psal, že vítězstvím u Domažlic se Čechy ocitly na vrcholu své moci a působnosti. Byla to doba, kdy se chod evropských dějin řídil právě děním v českém království. Palacký přitom zdůrazňuje i to, že ve světle tehdejších událostí se národ český zdál skutečně nepřemožitelný a skvělejší, než kdy byl.¹⁴¹

¹³⁷ KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. s. 36-37. ISBN 80-7113-048-6.

¹³⁸ tamtéž, s. 38-40.

¹³⁹ tamtéž, s. 40-42.

¹⁴⁰ ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000. s. 170. ISBN 80-7203-261-5.

¹⁴¹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenů, dílu III, částka 2., od roku 1424 do 1439*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1851. s. 157.

Na tyto útoky zareagoval koncil listem, ve kterém vyzýval duchovní stav, šlechtu i všecken lid království k jednání. Nástrojem souboje se tentokrát měl stát zákon boží. Velká část českého lidu přijala list s nadšením.¹⁴² Dle Palackého zněl list v části týkající se božího zákona jako soudce ve společném sporu asi takto: „Slyšeli sme, že ste stěžowali sobě častěji, že wám není dáno slyšení wolné, jakowéhož ste si žádali. Ted' mizí příčina stížnosti: již máte příležitost auplnau, a slyšení podává se wám, jakékoli sobě žádáte. Sám duch swatý bude saudcem nejwvyšším; ont' ustanowí, co w církwi wěřiti a zachowáwati se má. Dwěře ke wšemu dobrému wám již otewřeny jsau: nemeškejte wejíti s důwěrau.“¹⁴³

Zajímavé byly problémy, které nastaly v souvislosti s tímto listem, respektive přímo s jeho doručováním. Klatba byla uvržena na jakýkoliv kontakt s husity a proti sobě stojící strany se již neseťkávaly v té době jinde než na bitevním poli. Nakonec sněm vyslal tři posli – jeden list adresovaný pražským husitům putoval k císaři Zikmundovi, druhý byl doručen radě města Norimberka, třetí byl dodán do Chebu. Všechny listy nakonec v prosinci dorazily do Prahy.¹⁴⁴

Bylo přirozeně jasné, že husité nemohou válčit věčně, krom toho umírněná část husitů si to ani nepřála. Proto byla valná většina hnutí nakloněna narownání s církví za oboustranně přijatelných podmínek.¹⁴⁵ Palacký situaci mezi dvěma válčícími stranami popisuje tak, že „přesvědčil se celý svět, žeby marné bylo, strojiti ještě nowé proti Čechům výprawy, ba zpozdlé, dowážeti jim snad na kořist onoho zboží, kteréhož cestau kupeckau dosahowati ani nemohli. A poněwadž zase tito, co národ počtem neweliký, neměli ani síly ani wůle ku podmanění sobě Europy, a potřeba pokoje pocitowána po tolikerých bauřech s obau stran čím dále tím mocněji: nezbywalo stranám nic, než pokusiti se o slušné narownání swých žádostí cestau mírných umluw.“¹⁴⁶ Programem, se kterým husité přistoupili do disputací, byly čtyři pražské artikuly.

¹⁴² KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. s. 43-44. ISBN 80-7113-048-6.

¹⁴³ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka 2., od roku 1424 do 1439*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomoci Českého museum, 1851. s. 168.

¹⁴⁴ tamtéž, s. 169.

¹⁴⁵ ŠMAHEL, František. *Idea národu v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000. s. 171-173. ISBN 80-7203-261-5.

¹⁴⁶ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka 2., od roku 1424 do 1439*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomoci Českého museum, 1851. s. 158.

Obhajoby článků se postupně zhostili poslové české výpravy, jejichž jménem poprvé na basilejském koncilu promluvil 10. ledna Jan z Rokycan. Ten se později 16. ledna ujal obhajoby prvního článku – přijímání pod obojí způsobou. Přijímání z kalicha hájil po tři dny. 20. ledna vystoupil Mikuláš z Pelhřimova s obhajobou článku věnovaného stavení smrtelných hříchů. Oldřich, kněz sirotčího svazu, obhajoval 23. ledna svobodné kázání božího slova. Obhajoby posledního článku se ujal 26. ledna Petr Payne, zvaný Angelicus.¹⁴⁷

Na konci ledna ujala se slova opozice. Prvním řečníkem za katolickou církev byl dominikánský profesor Jan z Dubrovníka, který reagoval na první přednesený pražský artikul. Ve své řeči pojednal o církvi jakožto nejvyšším pravidle katolické víry. Během toho docházelo k mnohým rozepřím mezi stranami, které si navzájem vytýkaly jednotlivé pasáže svých řečí. K dalšímu článku se vyjádřil Aegidius Carlerius, poté Jindřich Kalteisen a poslední husity obhajovaný pražský článek vyvracel Jan Palomar. Po skončení hlavních disputací přišly na řadu repliky.¹⁴⁸

Za zmínku stojí i to, že katolická církev uplatňovala v jednání s husity dvojí metodu. Jan z Dubrovníka byl nesmiřitelnou silou zastávající katolický zápas proti bludům, tedy i husitům. Doprovázen byl dalšími přísnými teology, kteří jeho stanovisko sdíleli. Na druhé straně stál již zmiňovaný kardinál Cesarini, který reprezentoval společenskou vlídnost a byl ochoten udělat kvůli husitskému hnutí malé ústupky.¹⁴⁹

Po odchodu českých poslů z Basileje s nimi sněm ještě vyslal legáty. Bylo to 8. dubna 1437. Husité se na koncil toho roku v červenci ještě vrací. „Wšak teprw dne 15 čerwna přednesl týž Palomar zdání druhůw swých, že cesta nejbližší a nejjistější ku pokoji a k jednotě byloby přistoupení Čechůw ke sboru na ten způsob, aby prý aučastnili se porad i nálezůw jeho a podwolili se jim sami podlé příkladu weškerého křesťanstva.“¹⁵⁰ Palomar rovněž vyzval husity, aby čtyři pražské artikuly předložili sněmu v písemné podobě, neboť během svého pobytu v českých zemích zjistil, že výklad i praxe jednotlivých článků se mnohdy velmi

¹⁴⁷ KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. s. 44-45. ISBN 80-7113-048-6.

¹⁴⁸ tamtéž, s. 45-46.

¹⁴⁹ tamtéž, s. 47.

¹⁵⁰ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka 2., od roku 1424 do 1439*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1851. s. 254.

liší. Byl to krok, který měl pravděpodobně prohloubit už tak hlubokou propast mezi jednotlivými husitskými skupinami, které se o písemném znění přirozeně nemohly shodnout. 21. června nakonec Jan Rokycana přednesl ústně širší výklad čtyř pražských artikulů jménem celého království. Druhý den podal výklad písemně, neboť ústní přednes nebyl basilejskými posly uznán.¹⁵¹

Ještě v březnu roku 1437 obhajovali před sněmem přijímání pod obojí způsobou. Na konci roku, přesně 23. prosince 1437, bylo basilejským koncilem přijímání z kalicha ratifikováno. Dekret sněmu ho povolil i laikům v království českém a markrabství moravském za podmínek uvedených v kompaktátech z listopadu 1433.¹⁵² Basilejský koncil je z pohledu dnešního badatele především významným vyústěním zápasu dvou různých pojetí církve, božího zákona a moci v církvi.

¹⁵¹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka 2., od roku 1424 do 1439*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomoci Českého museum, 1851, s. 255-256.

¹⁵² KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. s. 47-48. ISBN 80-7113-048-6.

II. X. Právní význam čtyř pražských artikulů

Již v úvodu svého pojednání, jsem uvedl, že se husitské hnutí stalo jedinečným fenoménem, který téměř neměl obdoby. Jak ale mohlo dojít k tomu, že se zrodilo právě v prostředí Koruny české? Odpověď není jednoduchá, neboť živnou půdu pro husitské hnutí tvořilo několik působících faktorů, zejména těch negativních, které se nakumulovaly do poměrně krátkého časového úseku. V první řadě je třeba říci, že české země doháněly náskok, které měly jiné evropské země (severní Itálie, Francie, Nizozemí). Kulturní elity byly za vlády Karla IV. utvrzovány v tom, že Koruna česká je obdařena přízní od Boha, a právě z takového prostředí může vzejít obroda církve. A v neposlední řadě bylo významné i to, že sám Wycliff spojoval reformu církve se zájmy stavovské společnosti. To vykrystalizovalo v jedinečný ráz české revoluce. Zatímco v ostatních zemích procházejících obdobným vývojem vznikl nejprve stát stavovského typu a teprve poté se začala reformace, v českém prostředí se vše událo naráz.¹⁵³ „Hloubka náboženských prožitků a osudová vážnost reformního zápasu revolučními prostředky vytvářely nové normy chování a kodexy hodnot, jež spolu s oproštěnou bohoslužbou a novými zvykovými rituály obohacovaly, ochuzovaly i proměňovaly skupinové mentality. V první řadě to platí pro obyvatelstvo nezávislých husitských měst, jež byla hlavní základnou předčasné české reformace.“¹⁵⁴

Obyvatelé tehdejších podrobených měst se často až nekriticky přiklonili k husitskému hnutí. Je nutné dodat, že husitství přinášelo do poměrně všedního života běžného městského obyvatelstva jisté vzrušení. Jistá náboženská vlažnost, která do té doby panovala, provázená úbytkem církevních svátků, procesí a slavností, byla nyní vystřídána typickými projevy revoluční doby, jakými bylo vítání vítězného vojska, cizích posílů, apod.¹⁵⁵ „Pražané uvítali byli u sebe jak Tábořáky tak i Žatecké s velikou radostí a slávou, vyšedše jim w austřety s processiiemi, s hudbou a spěvy,“¹⁵⁶ tak popisoval veselí spojené s příjezdem

¹⁵³ ČORNEJ, Petr. Reforma a revoluce (1402-1437). In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 18. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹⁵⁴ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 4. Epilog bouřlivého věku*. Praha: Karolinum, 1996. s. 50. ISBN 80-7184-073-4.

¹⁵⁵ tamtéž, s. 51.

¹⁵⁶ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenů, dílu III, částka I., od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomoci Českého museum, 1850. s. 324.

spřátelených husitských vojsk v květnu 1420 František Palacký. Husitské hnutí upoutalo veřejnost i tím, že probouzelo davové vášně.

Tyto davové vášně v kombinaci s radikálními husitskými hlasy požadujícími výlučnou platnost božího zákona, hlasy zpochybňujícími veškeré církevní a světské právo, vrhaly společnost do destabilizace, a dalo by se říci, že společnost směřovala až ke stavu anarchie. Požadavek na vládu božího zákona a návrat církve do stavu prvotní církve apoštolské vedl k narušení, nikoliv však odstranění, stávajících norem, právních i církevních. Husitům se podařilo změnit společenský systém. Během revolučních bojů se rodily nové mocenské, stavovské a církevní struktury, vznikaly nové ideje. Společenské poměry, které z počátku směřovaly k destrukci celého systému, se později po roce 1427 vyjasnily, zpřehlednily.¹⁵⁷

Husitské reformní hnutí se hluboce podepsalo na společenské situaci v zemích Koruny české. Ušetřeno nezůstalo ani vládní a administrativní ústrojí země. Předrevoluční orgány zanikaly, a naopak vznikaly nové. Nové mocenské struktury reflektovaly tehdejší rozvržení sil a potřeby společnosti. To, že najednou přestaly fungovat instituce, které před revolucí zajišťovaly výkon správy na centrální i regionální úrovni, vedlo k absenci právní jistoty. Předrevoluční právní vědomí nahradilo u mnohých právo silnějšího.¹⁵⁸

Absence tradičních institucí umožnila vzrůst významu sněmů, které byly svolávány podle potřeby a jejichž obsazení odráželo tehdejší mocenskou situaci. O reprezentativním charakteru těchto sněmů lze polemizovat stejně jako o platnosti a vymahatelnosti sněmovních závěrů. Ty často vydržely v platnosti pouze do chvíle, než se pomyslné misky na vahách poměřujících rozložení sil v Koruně české posunuly. Protireformní zástupci se účastnili sporadicky, naopak husité považovali sněmy, které sami pořádali, za reprezentaci celé země. I přes toto rozdílné chápání vážnosti sněmů se podařilo dopracovat ke vzájemné dohodě

¹⁵⁷ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 363-364. ISBN 978-80-7432-007-1.

¹⁵⁸ NOVOTNÝ, Robert. Prostor a společnost. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 162. ISBN 978-80-7422-277-1.

husitů a katolíků na některých z nich, za všechny jmenujme například již dřív zmiňovaný čáslavský sněm z roku 1421.¹⁵⁹

Husitské pojetí práva je jedinečné. Velmi zajímavý je až mystický ráz, které právu husitské učení propůjčovalo. Víra v to, že veškerý pořádek ve společnosti pochází od Boha, od všeobjímajícího božího zákona, který je jedinou normou stojící nad vším, je z dnešního pohledu těžko uchopitelná. Boží zákon se v očích husitských učenců rovnal právu, spravedlnosti, pravdě. Zatímco naše současné moderní právo pojímá pravdu jako individuální pravdu či výsledek společenského konsensu, husitská pravda sahala k původnímu smyslu Bible, svojí tradicí se rozpínala daleko před vznik světa a svým obsahem přesahovala vše, co je myšlením člověka uchopitelné.¹⁶⁰

Když tedy budeme o božím zákonu přemýšlet jako o institutu, který obsahuje veškerý právní řád, jak ho chápali husité, a srovnáme ho s dnešními právními řády, nutně docházíme k tomu, že boží zákon upravoval mnohem širší oblast života. De facto neupravoval jen život společnosti, upravoval vše myslitelné i nemyslitelné. Zvláště proto jsem zdůraznil až mystický charakter, které husitské pojetí práva má.

Základem husitského chápání práva a právního řádu byl jeho mravní obsah a teologické hledisko, přičemž primárním pramenem zůstávalo Písmo svaté. Ve své práci jsem se dotkl vztahu práva a morálky, které stojí za zmínění i v samotném závěru, neboť je pro husitskou ideologii a právní myšlení velmi důležité. Vztahem práva a morálky se zabývají současné právní systémy po celém světě. Nezřídka jsou právní teoretici vystavováni otázce, zda by měla dostat přednost morálka nebo právo. Dnešní teorie práva vychází z ústřední myšlenky, že právo je minimem morálky, pro husitské právní myšlení byla klíčová právě morálka, striktně právní přístup husitští učenci neuznávali, snažili se docílit stavu, kdy právní řád obsáhne maximum z morálky a bude de facto morálce podřízen.¹⁶¹

Existence božího zákona umožnila vznik čtyř pražských artikulů. Pokud budeme o božím zákoně uvažovat jako o pomyslném husitském právním řádu,

¹⁵⁹ NOVOTNÝ, Robert. Prostor a společnost. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 164. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹⁶⁰ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. s. 248. ISBN 978-80-7432-007-1.

¹⁶¹ tamtéž, s. 362-363.

snáze uchopíme i přes jejich vágní obsah čtyři pražské artikuly jako pramen práva. Čtyři pražské artikuly byly programem hnutí, na kterém se jednotlivé husitské větve shodly. Ačkoliv se mnohdy rozcházely v přesném znění a zaměřovaly pořadí jednotlivých článků dle vlastních priorit, boží původ programu diskutován nebyl.¹⁶² Protože dle husitského smýšlení byli za vykladače božího zákona považováni všichni v něj věřící – mohli to být kněží i laici¹⁶³ – nebyla evidentně řešena ani problematika zákonodárné autority. Přeci jen v 15. století byla stále běžná aplikace práva obyčejového, boží zákon mohl být tedy v husitském pojetí jeho „zdokonalením“.

Pokud bychom se zaměřili na právní oblasti, kterých se čtyři pražské artikuly dotýkaly, je jich hned několik. Trestního práva se týkal artikl, který žádal, aby „všickni hříchové smrtedlní a zvláště zjevní a jiné nezřízenosti zákonu božímu protivné v každém stavu byli zapovědieni a rušeni.“¹⁶⁴ Evidentně zde husitští učenci sledovali zcela jiný právní záměr, než sledují dnešní zákonodárci. Zatímco v současné době má trestní právo za úkol především chránit společnost, zabránit pachateli v další trestné činnosti, popřípadě napravit pachatele, husitské reformní myšlení směřovalo zejména k obraně božího zákona, vytvoření společnosti, kde bude boží zákon všeobecně uznávanou normou. Pachatele trestných činů přitom ztotožňovali s nepřítelem božího zákona.¹⁶⁵

Oblasti osobních svobod se dotýkal artikl vyžadující svobodné kázání božího slova, když hovořil o tom, že jediným omezením náboženské svobody, de facto i svobody slova, by mělo být Písmo: „Aby slovo boží po království Českém svobodně a bezpečně kázali a bez překážky zřízeně od kněží bylo zvěstováno podle řeči samého Spasitele svatého Marka v poslední kapitole“¹⁶⁶ Opět se vracíme k tomu, že boží zákon směl být dle husitů vykládán každým od kněžích po laiky. Jedná se o myšlenku revoluční, která musela ve své době

¹⁶² HALAMA, Ota. Husitské teologické myšlení. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 409. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹⁶³ CERMANOVÁ, Pavlína. Husitský radikalismus. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 85. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹⁶⁴ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Kronika husitská*. Praha: František Strnad, 1940. s. 42-43.

¹⁶⁵ BEZOLD, Friedrich von. *K dějinám husitství*. Praha: Josef Pelcl, 1914. s. 18-19.

¹⁶⁶ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Kronika husitská*. Praha: František Strnad, 1940. s. 42-43.

nutně vzbuzovat opovržení. Vždyť už pro některé teology utrakvistické univerzity byla nepřijatelná.¹⁶⁷

Konečně je třeba se dotknout i artikulu, ve kterém se husité domáhali sekularizace církve: „Aby panování světská nad bohatstvím, zbožím časným proti příkázání Krystovu úřadu svého ke škodě bylo odjímáno a odvrženo, a to kněžstvo aby (podle) řehole čtení svatého a k životu apoštolskému bylo přivedeno podle důvodů spasitele, kterýmž Krystus živ byl s svými apoštoly.“¹⁶⁸ V důsledku této myšlenky, kterou obhajoval i Jan Hus ve spise *O církvi*¹⁶⁹, docházelo k ničení církevního majetku, jeho záboru, vyhánění mnichů z klášterů, apod. Již v dříve jsem v textu uvedl, že o 90 % pozemkových majetků církev za husitských válek přišla.¹⁷⁰ Nejedná se rozhodně o malé číslo a už vůbec se nejedná o skutečnost z pohledu dnešního práva legální. Tehdejší teoretici si ji ale dokázali s pomocí božího zákona vysvětlit.

Čtyři pražské artikuly jsou však, stejně jako celé husitské hnutí, významné v právních dějinách zejména s ohledem na vývoj požadavku náboženské svobody. Mírové úsilí během husitské reformace se snažilo najít pravidla pokojného náboženského soužití. Strany, které byly s to se shodnout na společných zásadách, byly přístupné ke konsensu, de facto připouštěly, že je nezbytné, aby ve společnosti panovala tolerance. Uprostřed myšlenkových bouří se objevily i ideje o legálním dvojvěří, o toleranci husitské víry, či dokonce o náboženských právech menšinových konfesí. Katolická církev se nacházela v bodě, kdy měla možnost překonat intoleranci, která v předešlých letech působila jako existencionální podmínka přežití ohrožené kolektivity. Je však nutné vzít v potaz existenci instinktivní fobie z ohrožujících prvků a také to, že tolerance není vždy a priori pozitivním jevem.¹⁷¹ „Historie husitských válek velmi dobře umožňuje postihnout, jak k toleranci na širším společenském základě dochází z nutnosti, tj. z existencionálních potřeb náboženských společenství. Tuto ambivalenci

¹⁶⁷ CERMANOVÁ, Pavlína. Husitský radikalismus. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 85. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹⁶⁸ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Kronika husitská*. Praha: František Strnad, 1940. s. 42-43.

¹⁶⁹ HUS, Jan. *O církvi*. Praha: Československá akademie věd, 1965. s. 25-26.

¹⁷⁰ NOVOTNÝ, Robert. Prostor a společnost. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 159-160. ISBN 978-80-7422-277-1.

¹⁷¹ ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 429-430. ISBN 80-7106-468-8.

historici již postřehli jako důsledek válečných konfliktů reformační a protireformační éry zakončené vestfálským mírem v roce 1648.“¹⁷²

Nemůžeme však hovořit o požadavku náboženské svobody, jak ji známe dnes. Běžnou součástí života tehdejší společnosti bylo soužití s Židy, ve společnosti panovaly tradiční stereotypy, docházelo k excesům včetně občasných pogromů. O toleranci k židovské víře tedy nemůžeme hovořit, ač někteří husitští teologové dokázali překonat předsudky i v této oblasti. Pokrok však nastal ve vztahu vůči kacířům, kterými se stali sami reformátoři, ač se za ně nepovažovali. I proto se dožadovali svobody slova, svobody náboženství, chtěli být slyšeni a prosadit, v co věřili. Věřili, že jejich učení je to jediné správné odvozené od prvotní církve. V neposlední řadě chtěli očistit církevní společenství, z něhož vzešli. O toleranci z nutnosti můžeme hovořit na dvou či třech rovinách. Za prvé k toleranci byli přinuceni zástupci katolické církve, když nabízeli husitům slyšení po přijetí husitského program čtyř pražských artikulů. Za druhé k toleranci z nutnosti byli nuceni přistoupit i sami husité, respektive jejich jednotlivé frakce, když potřebovali spolupracovat v zájmu společného boje, společné obrany. Třetím obrazem tolerance z nutnosti se stala praktická zkouška soužití rozpolcené společnosti existující na jednom území na křehkém základě kompaktát a smírných jednání.¹⁷³

¹⁷² ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 430. ISBN 80-7106-468-8.

¹⁷³ tamtéž, s. 430-432.

III. Závěr

Ve své diplomové práci jsem se pokusil dokázat, že čtyři pražské artikuly, ač nebyly pramenem pozitivního práva, významně jeho vývoj ovlivnily a bezesporu do našich právních dějin patří. Staly se významným milníkem, pramenem práva, který jako jeden z prvních v naší historii hovořil v omezeném měřítku o základních svobodách, které v našem prostředí a v naší době nyní již považujeme za samozřejmost. Ač se jednalo o program reformního hnutí, je třeba zdůraznit, že husitští učenci nebyly pouhými revolucionáři bijícími se za práva. Byli to také filozofové, myslitelé a badatelé. Jejich učení se opíralo o poznatky takřka vědecké. Husitství v umírněné podobě pátralo v církevní historii a v té hledalo své kořeny.

Z odvozování veškerého husitského učení od božího zákona, který ze své podstaty zasahoval do všech sfér lidského života, plynulo i to, že se i právní myšlení dotýkalo rozličných oblastí. Jen ve čtyřech pražských artikulech nacházíme odkazy na trestní právo, svobodu vyznání, svobodu slova. V neposlední řadě čtyři pražské artikuly zasahovaly i do práva vlastnického, když jeho prostřednictvím husité vykonávali sekularizaci církevního majetku.

Čtyři pražské artikuly byly už ve své době nahlíženy z několika různých úhlů. Samotní husité je uchopovali různě. Pro umírnění husity se jednalo o shrnutí jejich požadavků, pro radikální tábory byly čtyři pražské artikuly téměř nedostačující minimum. Především se ale jednalo o nástroj diplomatického vyjednávání. Husité potřebovali shrnutí svých základních myšlenek a požadavků, aby mohli vystoupit jako jednotný celek a tak i vyjednávat.

Pro právní historiky mají čtyři pražské artikuly významnou výpovědní hodnotu. Jsou základem husitského právního myšlení. Předkládají nám v jediném dokumentu to, čím se husité v právní oblasti zabývali, i to, jak o právu smýšleli.

Resume

Hussite movement became an important milestone in Czech history. This unique phenomenon of the early 15th century combined the efforts of preaching movement, a fight for total correction of christian society and for return to her original form. The programme was especially inspired by the philosophy of John Wycliffe.

The vital aspect for Hussites was „*the law of God*“ which was according to their believe the only correct source for Catholic religion. It was also the key source for Hussite programme – Four Articles of Prague, which was agreed upon in July 1420. This programme was especially created by the moderate party of Hussites whose demands weren't so stringent as those proclaimed by the radical party of Hussites. The Four Articles of Prague were often presented differently according to who were current spokesmen and what was their priorities. We can summarize them as:

- freedom to preach the word of God,
- celebration of the communion under both kinds,
- poverty of the clergy and expropriation of church property,
- punishment for mortal sins.

Although the Four Articles of Prague were not a source of law, they are important document in Czech law history. Hussite concept of law is unique. Some of the Hussite philosophers believe in mystical character of law. They believe that all order in society comes from God, the all-encompassing law of God, which according to Hussites equals justice and truth. While our current law conceives truth as a right of individual or the outcome of the social consensus, the Hussites thought that truth had come from the Bible. When we think about the law of God as institute which includes all legal order, we could understand Hussite law much better. We can see why Hussite law regulate a much wider sphere of life than current law.

If we focus on the legal areas covered by the Four Articles of Prague, we can find several of them. One of the articles spoke about the criminal law. Obviously in this area Hussite scholars followed a completely different legal purpose than it is followed by today's legislators. While task of curren criminal

law is to protect society, to prevent other crimes or correct the offenders of law, Hussite reformists wanted especially to defend the law of God.

The article dedicated to freedom to preach the word of God speaks also about the freedom of speech. In other article Hussites demanded secularization of the Church because they believed that priests abused their power to earn money and expand their possessions.

The Four Articles of Prague were an important document in our history. By studying it we can know more about our history and about the history of law of our lands.

Použitá literatura:

BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově. 1378–1415*. Praha: J. Laichter, 1947. 515 s.

BEZOLD, Friedrich von. *K dějinám husitství*. Praha: Josef Pelcl, 1914. 122 s.

CERMANOVÁ, Pavlína. Husitský radikalismus. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 84-107. ISBN 978-80-7422-277-1.

ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek V. 1402-1437*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2010. 791 s. ISBN 978-80-7432-007-1.

ČORNEJ, Petr. Reforma a revoluce (1402-1437). In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 11-52. ISBN 978-80-7422-277-1.

ČORNEJ, Petr. Husitství a husité ve východních Čechách. In: FROLÍK, Jan [ed.]. *Jan Hus. Husitství a východní Čechy. Příspěvky z konference*. Chrudim 16. – 18. 9. 2015. Chrudim: Město Chrudim, 2015, s. 9-24. ISBN 978-80-906318-0-9.

HALAMA, Ota. Husitské teologické myšlení. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 401-414. ISBN 978-80-7422-277-1.

HUS, Jan. *O církvi*. Praha: Československá akademie věd, 1965. 311 s.

KALIVODA, Robert. *Husitské myšlení*. Praha: Filosofia, 1997. 367 s. ISBN 80-7007-098-6.

KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí české koruny. Díl první a druhý: Právní prameny a dějiny státního zřízení*. Praha: vlastním nákladem, 1935. 355 s.

KEJŘ, Jiří. *Stát, církve a společnost v disputacích na pražské universitě v době Husově a husitské*. Praha: Československá akademie věd, 1964, 63 s.

KEJŘ, Jiří. *Husité*. Praha: Panorama, 1984. 272 s. ISBN 11-085-84.

KEJŘ, Jiří. *Právní život v husitské Kutné Hoře. část II*. Kutná Hora: Kuttna, 2002. 188 s. ISBN 80-86406-23-7.

KEJŘ, Jiří. *Z počátků české reformace*. Brno: L. Marek, 2006. 271 s. ISBN 80-86263-81-9.

KEŘKOVSKÝ, Pavel. *Husitské století a naše doba*. Praha: Českobratrská církev evangelická, 2016. 44 s. ISBN 978-80-87098-58-5.

KUBALÍK, Josef. *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. 154 s. ISBN 80-7113-048-6.

NOVOTNÝ, Robert. Prostor a společnost. In: CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert; SOUKUP, Pavel [eds.]. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 151-174. ISBN 978-80-7422-277-1.

NOVOTNÝ, Václav. *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. stol. Část I. Do Husa. Kurs šestipřednáškový*. Praha: J. Otto, 1915. 280 s.

PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka I., od roku 1403 do 1424*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1850. 542 s.

PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenů, dílu III, částka 2., od roku 1424 do 1439*. Praha: nákladem knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého museum, 1851. 445 s.

PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*. Praha: Vesmír, 1930, 330 s.

PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba. Díl prvý. Doba se zvláštním zřetelem k Táboru*. Praha: Vesmír, 1933, 286 s.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. 774 s.

ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 1. Doba vymknutá z kloubů*. Praha: Karolinum, 1995. 503 s. ISBN 80-7184-073-4.

ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 4. Epilog bouřlivého věku*. Praha: Karolinum, 1996. 550 s. ISBN 80-7184-073-4.

ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000. 345 s. ISBN 80-7203-261-5.

ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury procesy ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 758 s. ISBN 80-7106-468-8.

TOMAN, Hugo. *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1898. 468 s.

VALEŠ, Václav. Historie církevního majetku v českých zemích. In: KŘÍŽ, Jakub; VALEŠ, Václav. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha: C. H.Beck, 2013, s. 2-43. ISBN 978-80-7400-472-8.

VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Kronika husitská*. Praha: František Strnad, 1940. 133 s.